

VIGILIA

V. ÉVFOLYAM
1939 MÁJUS

TARTALOM

MÉCS LÁSZLÓ versei: Motorhiba.
Vándor, mondd, hol van otthonod?

KEPES ANNA: A lázadó

ZIMÁNDI PIUS: Telegdi Miklós
Erdélyi román költők

ORMOS GERŐ: Játékos Márton

COVENTRY PATMORE: Versek

BARÁTH FERENC: Kós Károly

Francia költők

DEMÉNY JÁNOS: Fehér Buda
(Szent Patrik purgatóriuma)

MIHÁLY LÁSZLÓ: Felelet

VÁROSI ISTVÁN: Versek

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (re-
gény)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

Horváth Béla: Legjobb a lehetetlen.

KÖNYVEK

Rovatvezető: Rónay György

Rónay György: A láthatatlan írás — Zimándi Pius: A XIX.-ik század első fele —
Varjas Béla: Alsóvárosi búcsú — Déchy Liane: Mi kínaiak — Déchy Liane: A
Manderley-ház asszonya — A Breviárium himnuszai.

SZERKESZTIK:

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ, ARADI ZSOLT
ÉS RÓNAY GYÖRGY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTIK

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Csehszlovákiában 60 ck, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonjaiban

MÉCS LÁSZLÓ :

VERSEK

MOTORHIBA

Ülünk anyámmal. Jó az esti csönd
és jó a kályha, jó a könyv, a villany.
Kint rakoncátlan téli szél dühöng.
a lámpa egyszer szédelegve villan
s kialszik. Kezem kapcsolót csavar,
a sír-sötétben nő a zúrzavar,
tetőnk úgy döng, mintha az ördögök
már koporsónkra dobnának röögöt,
a szív szorong és fényt szomjazva lázad,
felforgatjuk fényforrásért a házat,
míg meglelünk egy karácsonyfa-gyertyát
s szívünk, melyet képzelgés réme vert á'
örül, midőn a fény előkerül.
Ülünk a kezdetleges fény körül.

Merengek. Mily jó, milyen emberi
ez ócska láng, mely éjünk elveri.
Ilyennél ültek tán a Betlehem
istállójában azon éjjelen,
vagy ilyennél se, csak egy pisle mécsnél,
vagy csillagfénynél, míg a kesernyés Tél
elolvadt egy kis édes gyermek-arctól
s a jég korszak eltűnt a lelki harcból.
Lám, lám elég egy vezeték-hiba
s egészen tisztán idefénylik a
kiolthatatlan betlehemi Csillag.

Merengek, míg a gyertya lángja villog,
Május volt egyszer, füttyös mámor, illat.
gépkocsin mentünk egy falu előtt,
utunk átszelt egy libalegelőt
és elütöttünk egy kicsiny libát.
a Julesa néni nagy nagy galibát
csinált és szörnyű átkát szórta ránk ott,
de mink neveltünk, nem látván hibánkat,
rohantunk göggel és fölényesen,

nem telt el egy perc tizedrésze sem
s árokban voltunk, vigyorgott felénk
a Halál a község tulsó felén.
Elég volt egy kicsiny kerék-hiba
s már utólért a megsántult liba
a többi tízzel s utólért a sánta
vén Julcsa az, ki vesztünket kívánta,
fogatlan szája már szidásra áll,
de hirtelen egy rossz szót sem talál,
mert megpillantja vérző homlokom,
tépdetni kezdi keszkenője gyolcsát
s kötést csinál, mint régi jó rokon.
Karácsonyfáján száz vihar sepert át
s nem érhatték el vágjuk, hogy kioltásák
szívét, e piros karácsonyfa-gyertyát,
amely Jóság-országból csöppnyi hírt ad.
S jó most a két ökör, mely jármot ingat
s kihúzza sárból gögös gépkocsinkat.

Merengek. Vas-, acél-, arany-kevélyen
rohant a Bábel-gyors egy nyári éjben,
száguldott zengőn a Huszadik Század,
fekete füstje, korma égre lázadt,
nem tisztelt mást, csak haladási törvényt
— s Szarajevonál motorhiba történt:
belezuhan egy pokol szakadékba,
úgy szét ment, mint a mesebeli béka,
tizennégy millió halott maradt ott,
országok törtek össze, mint cserép,
sok elszakított nép gazdát cserélt,
mint országos vásárban bamba bármok,
humanizmus s más rakéta-szavak
feketék lettek, mint pokol-salak,
zsidók fogták a Pápa köntösét:
oly sűrű lett a Földön a sötét,
de meghallottuk, hogy jövőnk dalol,
s előkapartuk a romok alól
a Bibliát s az ócska Bibliából
a Bábel-gyorsból szemétként kitett
karácsony-gyertyát, gyermek-víg hitet
s a jóságot! Meggyújtjuk, lengve lángol
s a romokból sorsunk lassan kilábol.

Merengek. Mormogom magamnak is,
másoknak is: világszép szerkezet

a tested, az agyad, szíved, kezed,
de sunyi módon jön egy kis hamis
motorhiba,
midőn sétálni mégy, vagy moziba:
húsmérgezés, rák, alamuszi meghülés,
vagy vezetékhiba: agyszélhűdés,
sötét lesz, megfoszt minden fénytől és
üvöltesz: „Mehr Licht, több világosságot!”
gyujtogatod kedvenc lámpásaid:
Homerost, Goethet, Kantot, Bolyait,
de felgyujthatod egész volt világod,
örök marad a sötétség s a gyász!
Vigyázz,
ha összeroppan szíved, májad, csontod
s lelked kilép ruhából, testi mezbül:
gyujtsd meg hamar a régi gyertya-csonkot
s így menj Halál úr országán keresztül.

VÁNDOR, MONDD, HOL VAN OTTHONOD?

A patak úgy csap zajt, komédiát,
mint a tanév végén a víg diák,

ki városból vidékre megy haza
s tarisznyájában tréfák halmaza.

A patak szülőanyja nem a hegy.
A patak mindég vissza, hazamegy.

Nem bántja sem gát, sem szerencse-kegy,
mindég biztos, mert mindég hazamegy.

Nemcsak biztos, de vidám harsogó,
ugródeszkája minden zuhogó.

Néhol feljajdul s tajtékkal kicsap,
könnyében szivárvány van s nincs iszap.

S mert nincs iszappal tele kebele,
ha hősziplábú lányka lép bele,

nem piszkítja be: pillanat alatt
piros csókot cuppant rá s elszalad.

Bátran kacag, egészséggel jajong,
ha behull korhadt ág, holt falomb,

rothadt vadalma s más élet-szemét:
a ritmusából nem veszít zenét.

A szíve pisztráng-pajkosan dobog,
hajsátra borzas-boldogan lobog.

Ha behajtják dolgozni a malomba,
ott is belékacag a fájdalomba.

Ha gyárba küldik: gépek csúnya piszkát,
munkások kormát mossa s újra tiszták,

kifut, kövek közt hempereg, viháncol
s víg gyónással minden szennyet kitáncol.

Igy szép! Szívének így van igaza!
Pataklábbal én így megyek Haza.

Nem fontos, merre zúg a Tengerem.
Szebb emberségem hazaterelem.

S ki hazamegy: munkája, könnye, csélcsap
csatangolása, naplopása célt kap.

Ki hazamegy: barátja fűnek-fának,
tavasznak-télnek, csillagnak-családnak.

Siralomvölgyből egy ezüstszalagnyi
sáv megzenésül, még csak bír szaladni.

Ki nem megy haza: mint mocsár, halálíg
poshad s még gyöngye is iszappá málik,

nincs mersze jajt, kacajt kiáltani,
unalom lanton új hírt váltani.

Ki nem megy haza: mint a Szaharában
bukdácsoló folyó, teng-leng magában

s beissza bánat-kétely és homok.

– Mondd, földi vándor, hol van otthonod??

Mécs László

KEPES ANNA:

A LÁZADÓ

Az éjszaka már végéhez közeledett. Az óceán mozdulatlan, roppant víztükre fölé nehezedő sötétség lassan révedező félhomályá enyhült. Bizonytalan formájú felhőgomolyagok vastag ködbe rejtették a távoli látóhatárt. A parti bozótban, a sűrű indák között megszólalt a kivi éles fütyje.

A puszta földön alvó két szerzetes közül az egyik, az őszszakállú, megmozdult. Óvatosan tápáskodott fel hatalmas, nehéz testével, nehogy alvó társát felköltse, ki vékony, izmos alakjával elnyúlva feküdt a közelében s nyitott szájjal lélekzett. Gyerekesen fiatal arca sovány volt, szeme mélyen ült üregében, mezítelen, inas lába kinyúlt a kámzsa alól. Néha nyugtalanul összerezsent.

Pár pillanatilag mozdulatlanul állt a szerzetes, aztán a part felé tett néhány lépést. Dereke körül durva kötél tartotta össze a fehér kámzsát, mely szakadozott volt, sáros és csatakos. A bő ruhaujjakat megduzzasztotta a hullámok felől áramló hűvös szél.

Két karját összefonta a mellén és körülnézett. A parti fák, a rájukcsavarodó kúszónövények s távolabb a sziklák és hegyek, — ez a számára ismeretlen és titokzatos vidék, mely a sűrű éjszakai homályban alaktalanná olvadt össze, — lassanként kibontakozott tekervényes vonalaival. A domboldalokról nehéz, bódító illat szállt; éjjel-nappal ez a fojtó, fűszeres pára lebegett a levegőben.

A szerzetes lassan fölfelé fordította arcát és mereven nézte a csillagokat, melyek egyre halványultak a szürkülő égen. Erős, csontos keze a mellén csillogó fémkeresztre tévedt s csak úgy össze-vissza, majdnem félálomban gondolkodott. A kolostor jutott eszébe, melyet tíz nappal ezelőtt hagytak el, mikor a „Gironde” nevű kereskedelmi hajó már útrakészen horgonyzott a marseillesi kikötőben, hogy ezernyolcszáztíz március hetedikén elinduljon Philadelphiába. Gyapjas zsákokkal, szesszel telt hordókkal volt megrakodva s csak mellékesen vitte magával a négy szerzetest, hogy letegye őket a virginiai partokon, Richmond mellett, ahol egy új rendház megalapítása és számos hívő várt rájuk. Mielőtt elindultak a kolostorból, az ősz rendfőnök átölelte, megcsókolta és

megáldotta őket. A nép, mely összegyűlt a barna kapu előtt, énekelt és könnyes szemmel bámulta a távozókat, akik néhány csomaggal vállukon, messze útra készültek. És mikor kettő, a legfiatalabb szerzetesek közül elsírta magát, az ősz rendfőnök megszólalt halkan:

— Testvéreim, a távolság nem választja el azokat, akik szeretik egymást; mi mindig együtt maradunk Krisztus szeretetében... — De közben az ő orra is kiveresedett és ide-oda topogva köhécselni kezdett.

Az alacsony parti sziklákon váratlanul egy hullám szaladt keresztül. A szerzetes érezte, amint néhány könnyű, sós vízcepp az arcába hull. Lehunyta a szemét és pár pillanatig a süllyedő hajót látta maga előtt, a sötétséget, a vízből kinyúló kétségbeesett kezeket és hallotta a sikoltásokat... Érezte a rozszant csónak himbálását, mely három napon és éjszakán hánykolódott velük, már csak kettőjükkel az óceán ismeretlen mélységei felett... Őszszeborzadt, újra kinyitotta a szemét, ismét a végtelen szürke eget látta maga fölött s megint a kolostor jutott eszébe. Ilyenkor hajnalban, mikor nagy a mozgolódás s kongó, csoszogó lépések haladnak a folyosókon a kápolna felé. A szomszéd cella ajtajában már motoszkál az öreg Adalbertus atya, aki két bottal vánszorog a hajnali officiumra...

Köröskörül lassan az egész látóhatár megvilágosodott. Az első fénysugár, mely a napkeltét jelzi, végigsurrant a vizen, a szerzetes letérdelt és halkan mormolni kezdte:

— *Deus in adiutorium meum intende...*

A fekvő alak hirtelen megrezsent, talpra ugrott és egész magasságában felegyenesedett. Hangja úgy verte föl a part csendjét, mintha nehéz, éles kövek zuhognának a térdelő felé:

— Hallgass el! Hallgass...! Nem bírom hallgatni!... Nem tudok imádkozni!... És nem is akarok!... Gyűlölöm ezt az ismeretlen földet, amin állok... Minden csepp vérem fellázad az erőszakos számkivetés ellen... Hogy itt kelljen tétlenül vesztegelnem, céltalanul és értelmetlenül... Nem tudok többet alázatos lenni... Nem bírok béketűréssel belenyugodni, hogy talán életem végéig itt tengődjem ezen az ismeretlen földön, mikor én *mást* akartam, egészen mást...

Az arca ijesztően sápadt volt, nyakán kidagadtak az erek s hangja a felcsukló sírás magasságáig feszült:

— Annyit tanultam, éjszakákon és éveken át... Be-

léptem a rendbe, hogy Isten szolgálatára érvényesíthessem erőimet... Most meg kóboroljak ezen a parton, ahol legföljebb állati sorban élő népekkel találkozom és tűrjem, mint folynak el a napok az értelmetlen semmibe... Szent Tamás és Ágoston tanításával a vadak között.. Gyűlölöm ezt az óceánt, mely a végtelenségével fogolyként zár körül... Ha tehetném, felgyujtanám ezt a földet, hogy hamuvá pörkölődjenek rajta a fák és bokrok, ez az egész búbájos és buja mindenség itt köröskörül... Ha bírnám, belegörgetném ezeket a sziklákat a tenger feneketlen mélységeibe, hogy pusztuljon, vesszen ott minden, minden!....

A földre vetette magát, válla megrándult és ijesztő, fájdalmas zokogásba kezdett.

A másik szürkére döbrent arccal, kitágult szemmel meredt rá. A szája nyitva volt, mintha mondani akart volna valamit. De csak hangtalanul, nehézkesen feltápáskodott s néhány ingadozó, bizonytalan lépést tett ide-oda. Aztán lassan, egyetlen szó nélkül leült az egyik köre. Két válla előregörnyedt, arcát elfordította, s moccanás nélkül, hosszú ideig maga elé nézett.

A vakító reggeli napsütésben a hullámok fölött karsú nyakú, hófehér madarak keringtek, csillogó szárnyakkal, könnyedén sűrölták a víz színét. A sárga, parti fővényen teknősbékák cipelték testüket, s hosszú, titokzatos jeleket vontak maguk után a süppedő homokba.

A fiatalabbik szerzetes a földön feküdt, arcát befödte tenyerével és szaggatottan lélezett. Az ujjai közt kicsurogtak a könnyek, melyeket mohón, nyom nélkül beszívott a föld.

Mintha csak önmagának beszélt volna, olyan halk volt a hangja az idősebbiknek, mikor később megszólalt:

— Régen volt már, te még akkor nem is voltál a rendben, mikor én még a toulain-i katedrálist építettem... Két hatalmas tornyát és ezernyi apró cirádáját mind magam rajzoltam meg. Friss, fiatal aggyal, fürge, serény lábakkal jártam az épülő gerendák között, osztogattam a parancsot a vakolattól csatagos, verejtéktől izzadt munkásoknak... Hangos volt minden az épülő templom zívajától... És mikor készen állott... A homlokzatán ott ékeskedett aranyos betűkkel: *Ego sum Veritas et Vita*... És jött a templomszentelés... Fent a toronyban először kondultak meg a harangok... Lent a püspök vitte aranyozott baldachin alatt az Oltáriszentséget... Körülötte ott térdelt, tolongott a környék valamennyi népe, ezek

és ezek jöttek megbámulni a katedrális... Én fiatal voltam akkor még, göggel telt és jólesett a hiúságomnak, hogy bámulták és magasztalták az alkotásomat, mely — azóta, de sokszor rájöttem már — nem is tőlem, hanem *Tőle* való...

Pár pillanatra elcsendesedett s a kezefejjével néhány verítékcseppet törölt le arcáról. Aztán mondta tovább:

— És most, öreg fejjel, alázattal kell fogadnom azt a munkát, amit rábízott és hálát kell adnom neki érte... Hogy ezen az ismeretlen földön egy kis kunyhót tákoljak össze, sárból és háncsból, fatörzsekből és gyökerekből... Amely talán egyszer mégis kápolnává változik... Oltárt is állítok bele a bazalt szikla törmelékeiből, amiket ez a hatalmas, vén hegy hullajtott el valamikor, időtlen idők előtt... S ha valamikor megérhetném, hogy erre az összetákolt oltárra leszállhatna hozzám... Ha megérhetném, hogy a toulain-i tartomány grófjai, hercegnői helyett idesereglene ez a nyomorult nép, mely az isteni kegyelem megváltó ereje nélkül tengődik még a világnak ezen az elhagyott szélén... Ha ez a nép, mely a legmélyebb babonák sötétségében sínylődik, jönne és térdelne le itt köröskörül.

Egy ideig még ült, csendben, ahogy elhallgatott. Révedező szeme egy kis fehér felhőt követett, mely a látóhatár fölött lebegett súlytalanul. Aztán fölkelte. Nem nézett se jobbra, se balra, csak följebb a meredeken, a parti erdő felé, ahova elindult.

Amint odaért, megállt s tünődve vizsgálta a bozótot. Hatalmas fák terpeszkedtek előtte, koronájuk sűrű volt és sötétzöld. Közöttük indák kigyóztak felfelé a fákra, némely helyen fonnyadtan, ernyedten csüngtek alá; a vihar szaggatta meg őket. Egy helyen a fák szétváltak, alattuk tisztás szélesedett. Nagylevelű, pirosvirágú növények virítottak a gyepen s ezernyi páfrány burjánzott, finoman göndörödő rostjaikon még a hajnal nedvesége csillogott.

Erre a tisztásra bement, körülnézett és elégedetten bölintott. Aztán nekifogott, hogy egy nagyobb térséget megtisztítson a páfrányoktól és buja indáktól.

Lihegve hajladozott, a növények tövestől szakadtak ki keze nyomán s a bokrok ágai recsegtak s ropogtak. Kezét tüskék vérezték fel és hátához izzadtságtól nedvesen tapadt a ruha. Lába alatt ijedt gyíkok surrantak, ahogy dolgozott s feje fölött madarak rebbentek föl.

Sokáig tartott, mire kész lett és kijelölhette a kunyhó helyét. Aztán újra lement a partra s köveket válogatott a bazaltsziklák törmelékei közül. Egy halomba gördítette, amit jónak talált, majd felvett néhányat, hogy felcipelje a tisztásra. Nehézkesen, lassan haladt a teherrel s erősen szuszogott. Mikor fölért, megpihent egy kicsit és kifujta magát. Hús volt a homály a tisztáson s a fák koronája közé beszivárgott az ég vakító kékje.

Nem fordult meg, mikor a háta mögött lépéseket hallott. De amint újra lehajolt, látta a fiatalabbikat, ahogy görnyedt háttal, szótlan alázattal, kövekkel megrakodva, lassan közeledik.

Kepes Anna

ZIMÁNDI PIUS:

TELEGDI MIKLÓS

(EGY SZOCIÁLIS FŐPAP A XVI. SZÁZADBAN)

Jobbágyorsorból került a magyar katolicizmus élére a tizennhatedik század magyarságának egyik legnagyobb alakja: Telegdi Miklós. Már huszonhat éves korában esztergomi kanonok. Ez a káptalan akkor a török miatt Nagyszombatban székelt. Innen vívta meg nagy harcát Telegdi: menteni, ami menthető a szertezilált katolikus egyházban és felvenni a küzdelmet az egyre terjeszkedő protestánsokkal, vagy ahogy ő mondta: „tavali keresztényekkel.” Élete vége felé a pápának írt levelében nagyon leverten, bizonyára némileg túlozva is mondja, hogy a hazai katolicizmus végső romlása szélén áll, nemsokára a katolikus vallásnak még neve sem fog fennmaradni. A kötelességtudásnak és az igaz ügybe vetett hitnek micsoda hősi foka lehetett benne, hogy egy egész életet feltett olyan harera, amit meddőnek látott. Saját eszközeikkel akarta megverni a protestánsokat és 1577-ben felállította Nagyszombatban az első katolikus nyomdát, a mai Királyi Magyar Egyetemi nyomda jogelődjét. Írásban is felelt az újhitűek vádjaira és kibocsátotta hatalmas kötetekben elegáns, a mellett népi zamatú stílusban megírt, világos áttekintésű szentbeszédeit. A magyar prózaírás legnagyobb mesterei közé tartozik. Bihari volt ő is, akár csak Pázmány, aki sokat köszönhet neki. Pázmányt Telegdi után olvasva bontakozik csak ki igazán Telegdi nagysága. Sajnos, küzdelmében nem álltak rendelkezésére elégséges szellemi és anyagi eszközök. A mellett pécsi püspöksége e korban csak cím volt, az esztergomi egyházmegye vezetését Oláh Miklós halála után megkapta ugyan, de csak mint helynök, az érseki szék betöltetlen maradt. Anyagi helyzetének javítására kénytelen volt a sági (ipolysági), volt premontrei prépostság jövedelmét a maga számára megszerezni a királytól.

Jobbágy származása nem hagyott különösebb nyomot társadalmi kérdésekben vallott felfogásán. Végeredményben nem is a mélyről jött, hisz apjának telke, szántóföldje, három szőlőskertje volt és a neve mellett ott szerepelt a „litterator.” Földesurai csak „csendesebb foglalkozásokra” fogták. A rokoni szeretet megnyilatkozása volt, hogy előbb öccsét alkalmazta a primási udvarban, mint szabót, később pedig apját is maga mellé vette. Egyébként a szegénykérdésben, jobbágykérdésben a korabeli egyházi emberek gondolkozásmódját tükrözik vissza írásai. Ő is védelmébe veszi a szegényeket, akiket egyként rontanak, dúlnak, fosztanak a hatalmasok, kóborló hadnagyságok, istentelen katonák és hajdúk. E világi fejedelmek és a földesurak számtalan szolgálattal elfárasztják, törvénytelen sarcoltatással fogyatkoztatják a szegény népet, az özvegyek, árvák ügye nem megyen eleikbe. Sőt még azért is kalodázzák, bírságotlák és tömlőcözik a szegény együgyű parasztot, ha mi-

sére, prédikációra vagy gyónni megy. A sok éhezőnek, mezítlennek fogyatkozása, szűkölködése felkiált az égbe az irgalmatlan gazdagok ellen.

A bajt tehát észreveszi ő is, de nem gondol szociális berendezkedésünk átfelmérésére, ez a törekvés ebben az időben (talán az egy anabaptistákat kivéve), még ismeretlen, éppúgy, mint a mai értelemben vett szociális érzék. Ha felszólal a visszaélések ellen, pusztán emberbaráti érzelemből teszi. Bizonyos természetfeletti szempontból ítél meg e kor embere mindent, a társadalmi visszasságokra is megtalálja a magyarázatot: a nyomorúság oka a bűn, és célja életünk megjobbítására való figyelmeztetés. Ezt adott tényként elfogadják, változtatni rajta eszükbe sem jut. Így Telegdi is, hiszen az ez idő szerint való kereszt semmi nem egyéb, hanem az örök életre való bemenetel s nincsen ez világon megmaradandó városunk. Szinte a vakmerő bizakodással határos módon vallja és hirdeti, hogy Krisztus eltáplálja a szegényeket, csak keressük és el ne kergessük tőlünk Őt. Sok néha alig kaphat csak a kenyér héjában is, mégis vastagb és egészségesebb a frissen lakozó gazdagoknál. Mindazonáltal inti a gazdagokat a szegény nép vajúdalmos életének megértékelésére, hisz a számadásnál azt is megkérdik majd tőlük: adtak-e jószágukból a szegényeknek. Nem szabad lenézni őket. Az Úr is szegény, tudatlan, locsos és condorás ruhájú pórokat, kik halászásokkal kerestének életet magoknak, hívott meg apostoloknak. Hajtsuk hozzánk az Istennek jóakaróját alamizsnálkodással, mert a szegények keze a megrothadatlanság zacskója, melyet az Úr parancsola, hogy csináljunk magunknak. Mindenkinek adni kell, aki rászorul. Helyteleníti azokat, akik megpirongatják, megorcázzák a szegényt, alamizsnát nem adnak, hanem azt hányják szemére, hogy megitta avagy eljátszotta a marháját és torka miatt lett koldussá. Mi lenne, ha Isten is hasonló álláspontra helyezkednék velünk szemben? Hisz egy sincs köztünk, aki oly jámbor és ártatlan életet viselne, amint illenék viselni. „Ha valamely szegény ember úgy nem él, mint kellene, mikor a gonoszt cselekszi, akkor büntetted meg attól, akinek hatalma vagy rajta, de amikor éhez, adj enni, mikor szomjúhoz, adj innya.” Isten is „mind jókra, gonoszokra egyaránt támasztja fel... a napot, egyaránt ád esőt.” Megszívlelendő szavak! Kiemelendő az is, hogy a nagy vallási harcok idejében a szűkölködők közt nem tesz vallási különbséget. Bár elsősorban a velünk egy hitten lévőket kell támogatnunk, de mindazáltal egyebeket is, minden szegényeket tartozunk segíteni. A kor prédikátorainak mindig visszatérő gondolata: a megelégedésre való intés nála is szerepel. Ne irigyelje senki felebarátjának állapotát, hiszen, „jut mindennek... valami rész az keresztbe.” Mindenki nehezteli a „szabatlanságot” (szabadsághiányt, elnyomatást), nemesebbek, parasztok egyaránt. Úgy vagyunk a dolog, de Isten engedni ránk e nyavalyákat, ostoni által penitenciára hi. „Mi magunk is megkoplaltatjuk néha hasunkat, mikoron nyers a gyomrunk és valami nehézséget érzünk testünkben... Azonképpen Isten

is szűkölködtet és koptathat minket..., hogy idvösségünknek akadékit, melyek a bévelkedésből következéne, eltávoztassa tőlünk.”

Igen érdekes, szinte misztikus tanítása van a társadalmi, vagyoni különbségekről. Az anyaszentegyház egy test, amelynek feje Krisztus, ennél fogva tagjai ugyanazon test tagjai, és így ami az egyiké, az a másiké is. „Miért irégyled inkább az te felebarátodnak adatott ajándékot, ha ugyan (éppúgy) a tiéd, mint az övé?” Bizonyos közösség és egymásra hatás van az egyházban a földi javakat illetően is. Úgyhogy ami az egyik tagé, „az mind az több tagoknak is hasznára háromlik. Mert a szem nemcsak magának lát, hanem az egész testnek, a fül nemcsak magának hall, hanem az többi tagoknak is.” Az anyaszentegyház misztikus testéről való tanítás és Menenius Agrippa ismert meséje találkozik ebben az elgondolásban. Ne szégyenljük elvetett és megnyomorodott atyáncfiainkat, a szegényeket szolgálni, követvén Izaiás próféta intését, hogy a te testedet meg ne utáld. Kegyesen tartsuk magunkat hozzájuk, tudván, hogy egy „közönséges” Urunk van velük mindnyájunknak, Isten előtt mindenki egyenlő. Az igazi nemesség a lelki, amely nem üres „jószágos cselekedetektől.” Nem jól kereskednek tehát hatalmasságukkal azok a frissen lakozó, ékesen öltöző „kazdag” kőváras urak, akik üresek minden irtalmasságtól, sarcoltatják, kínozzák a szegény népet és nagyobb gondjuk van a vagyongerésre, hogy sem mint a mennyországra. Isten nem kedveli jobban a gazdagokat a szegényeknél.

A társadalmi szempontból jelentős és igen érdekes kommunisztikus anabaptista szekta hazánkban is toborzott híveket a tizenhatodik században, főleg Szepes, Gömör és Sáros megyékben. Leghíresebb apostolát, Fischer Andrást ugyan 1540-ben Bebek Ferenc gömői főispán ledobatta a krasznahorkai várhegy meredek fokáról, 1548-ban pedig törvény rendelte el, hogy négy hét alatt ki kell űzni az anabaptistákat az országból, a „visszakeresztelkedőket” nem lehetett teljesen kiirtani. Az 1569-ben Debrecen mellett több ezer emberrel rendelkező Karácsony György, „a fekete ember,” a török leverése mellett és után valószínűleg egy münsteri jellegű anabaptista-kommunista „Sion királyság” felállítását is tervelte. Serege részben felbomlott, megmaradt részét szétverték. (Révész Imre.) A visszakeresztelkedők tanítása között, többek között a forradalmi jelentőségű teljes vagyonközösséggel is találkozunk. Indítékaik, nem úgy, mint a mai kommunisztikus eszmevilágnak, vallásiak: az első keresztények vagyonközössége lebegett szemük előtt. Meg is valósították. Sok támadás és zaklatás érte őket, legnagyobb részben be is olvadtak a protestantizmusba. A Felvidéken még ma is van maradványuk: a habánok (ebből: Haushaben). A protestáns prédikátorokat, pl. Bornemisza Pétert éppúgy foglalkoztatta tanításuk, mint a katolikus papokat. Telegdi is megfelel nekik. Az apostoloknak azért parancsoltatták, hogy mindent elhagyjanak és semmi marhával ne bírijanak, mert így könnyebben eljárhattak hivataljukban, mintha gondot kellett

volna viselniök valamely bizonyos tartományban és városban örökségekre, jószágokra és marhájukra. Nekik be kellett járniok széles a világot. Most azonban a világ minden részében vannak, akik hirdessék a „víg izenet”-et (evangéliumot). Nem szükséges tehát országokról-országokra bujdosni, éppen ezért tarthatnak maguknak a keresztények is mind házat, mind egyéb örökséget. Krisztus szavát pedig úgy kell érteni: semmi marhája ne legyen annyira kedves az embernek, hogy azért Istenét hátravesse.

A vagyon „ünnen magában” nem gonosz. Bár nem illik az örök életre választott keresztényhez a gazdagságért fárasztani magát, hisz ez elmúlandó, azonfelül a gazdagság szerelme minden gonoszra reáviszen, mégis szabad, sőt szükséges az embernek hivatalja szerint munkálódni és kereskedni, hogy magát és háza népét legyen, mivel táplálni és hogy az ő maradékinak is hagyhasson valamit holtá után. A vagyon szolgáljon nekünk, nem mi neki, nem szabad „halálra szeretni a pénzt.” Ezeket a jobbára hitbuzgalmi megállapításokon túl szociális szempontból sokkal érdekesebb, hogy milyenek látta a tizenhatodik század embere a vagyon rendeltetését. E korban a nagybirtoknak a mainál nagyobb mértékben volt meg a létjogosultsága és jelentősége. A királyság gyöngülése következtében csak a nagybirtok nyújthatta a nemzetnek a szükséges védelmet: nemzetfenntartó, államfenntartó hivatása volt. (Szekfű.) Mivel pedig a vallásnak központi szerepe van a tizenhatodik század emberénél, ez a legfontosabb problémája, Telegdi is ilyen sorrendben látja a vagyon kötelességét: először is az Egyház táplálására, Isten igéjének terjesztésére kell fordítanunk jövedelmünket, az egyházi szolgálókat mentesíteni a világi szükségektől. Azután következik a haza oltalma és megmaradása, az adózás és csak ezek után, hogy állásának megfelelően jómódon éljen belőle. Végül a szűkölködő szegényeknek is „részt tegyenek benne.” Hasonló értékelési sorrendet találunk a század másik nagy fiánál, Bornemisza Péternél is és pedig következetesen, több ízben is: Isten igéjének hirdetésére, az egész kereszténység éltetésére, országunk oltalmára, életünk tengetésére, végül a nyomorultak segítségére kell fordítanunk vagyonunk jövedelmét.

Az egyházi vagyonról is szól Telegdi. Arra a kérdésre, szabad-e a püspököknek jószágot és uraságot bírni, természetesen igenlően felel, csak főgondjuk a papság legyen, az urasághoz való szerelemért a szolgálatot el ne hagyják, mert szolgál, Krisztus szolgálói és az Isten titkos dolgainak sáfári. Az egyházi vagyon céljának Szent Ambrusra való hivatkozással a szűkölködők táplálását látja, az egyházi vagyon szerinte a szegényeké. Ezekben a szomorú időkben a katolikus egyház állapota igen aláhanyatlott. Főpap, pap alig volt, aki volt is, jobbára méltatlan. Nemcsak szellemiekben (Oláh Miklós primás végrendeletében azzal az indokolással hagyja Telegdire könyveit, hogy a káptalan többi tagjai még a port

sem tartanak érdemesnek letörölni a könyvekről), de erkölcsiekben is. Ebben az értelemben és ilyen megvilágításban kell vennünk Telegdi alább következő, sokszor igen erős szavait, melyek egyúttal korképet adnak, az Egyház akkori helyzetét is festik. „Az Egyház jövedelme semmi nem egyéb, hanem a híveknek eladatott jószágoknak ára, kit nem a végre hányának az apostoloknak lábához, hogy a ládába rakják, hanem hogy eloszoljon az Istennek fiai között, kinek mind amennyire szüksége legyen reá. De ha valamely fősvény, telhetetlen papnak efféle beszélesz, ottan jövedelmének kevés voltát hányja, ottan azt mondja, hogy ő magának is alig legyen, mivel élni. Nem mondják vala az apostolok... Ne adnád bátor azt a szegényeknek, amivel te magadnak kell élned, csak adnád azt, ami a te szükségedtől megmarad, megérnéjék ők azzal. Nincsen, azt mondd te, de mást mond a város ládába elrejtett pénzed. Judásnak tanítványi mind a pénzgyűjtő papok. Mert miképpen Judás ellopja vala azt, amit a szegényeknek küldtenek vala ő tőle, azon formán ezek is ellopják a *szegények* részét és elrejtik.” Rendkívül megnehezítették katolicizmust mentő hősies küzdelmeit azok a paptársai, akik nem állottak hivatásuk magaslatán. Ezért mondatja Krisztus Urunkkal: „Ha értetted elégtelen voltodat, mire nem bocsátottad ki kezedből a pispökséget, prépostságot, esperestséget, kananoságot, apátúrságot, plebánosságot, hogy olynak adatott volna, aki sok lelkeket nyerhetett volna énnekem. Avagy ha tetszett a haszon és a kövér konc, avval a kevés ajándékkal is, ki neked adatott, kereskedned kellett volna.” Az egyházi fejedelmek a községé. Ezért annak szolgáljanak, „nem magoknak, nem hasoknak, sem erszényeknek.” Sajnos, nem egy akadt köztük, aki nem érkeztetett a prédikáláshoz avagy a pásztorságnak egyéb dolgaihoz”, de azonközbe üressége legyen mindenkinek a jövedelem beszédéhez. Ha valaki a dézsmát meg nem akarja adni, avagy jövedelmekhez nyúl, tudnak avval pörölni és ellene tanuskodni. Ha a farkas a Krisztusnak juhait ragadozza, az ellen mint néma ebek nem tudnak ugatni.” Volt, aki „nem túrt egy pispökséggel,” hanem három is kellett neki pusztán a jövedelem miatt, vagy a gyöngébb javadalmazásúró a jobbikra ment át. Ezekhez is kemény szavai vannak. „Egy óráig sem munkálódtanak az Úrnak aratásában. Sőt hasokat hízlalták... Nem úgy istentelenek, nem úgy. Amely püspökségbe beférkeztetek, szolgáljatok abban, és hirdessétek a békességet.”

A XVI. század íróit sokat foglalkoztatják a fejedelmek jogai és kötelességei. Fejedelem alatt nemcsak az uralkodókat értik, hanem bárkit, akinek hatalom van a kezében. Telegdi is vallja, hogy a hatalom semmi egyébünnet nincsen, hanem Istentől. Éppen azért nem szabad feltámadni és zanabonát indítani a fejedelmek ellen, még ha „a törvénytelen kegyetlenkedésnek törét forgatják” is, ha pedig jók, adjunk hála Istennek rajta. A fejedelem „tisztí” szerinte: Elsősorban az anyaszentegyháznak legyen dajkája. Tartson tudós prédi-

kátorokat, tápláljon jóerkölcsű és elméjű diákokat az egyház számára. Ne féljen az egy igaz hit védelmében Istentől neki adatott fegyverét kivonni, ha kell, meg is ölni a hamis prófétákat, hogy az ő gonosz tudományuknak és életüknek kovássa a teljes téstát meg ne poshassa. Továbbá szolgáltsaon igazságot. Ez annál is inkább fontos, mert „itt minálunk Magyarországon oly homályos törvények vannak, hogy három értelemben is magyarázhatjuk némelyeket.” Vannak, „kik föl-vel-heggyel állnak egybe.” (Telegdi ki is adta a Corpus Jurist 1584-ben Mosóczi Zakariás nyitrai püspökkel, saját költségükön, tekintélyre azonban nem tett szert ez a kiadás). Védje meg alattvalóit külső és belső ellenség ellen, „hogy békeességben szolgálhassunk Istenünknek.” Itt is mindenütt a vallási szempont lép előtérbe. Ez nemcsak Telegdire jellemző, de egész korára. A „község” viszont tisztességgel, becsülettel, engedelmességgel tartozik a fejedelemnek. Az adót meg kell fizetni akkor is, ha rossz és igazságtalan célra használják fel. Ha pedig a fejedelem „fölöttébb való ravással nehezetenéje az ő alatta valókat... békében kellene túrni úgy, mint megérdemelt és Istentől bocsáttatott ostorozást.” Még akkor sem szabad az uralkodó ellen támadni, ha hamisan akarja elvenni a vagyont, csak abban az esetben, amikor Istentől akar elszakasztani.

Az emberiség élete lényegében mindig ugyanaz, nem csodálhatjuk, ha Telegdi írásait forgatva, ma is időszerű kérdésekre bukkanunk. Így a címkórság sem lehet olyan újkeletű, ha már ezelőtt több mint háromszázötven évvel Telegdi kénytelen megjegyezni, hogy sokan még arra is örömet reátartják magukat, amit meg sem érdemelnek: „Innen vagyon az a sok nagyságos név, innét az a sok üres titulus keresés. Sokan vannak köztünk, az kik noha nem érdemlenének, de még kisebbet sem annál, mégis úgy haragusznak és úgy bosszonkodnak rajta, ha valaki nagyságosnak nem írja, vagy nem mondja őket, hogy fölöttébb sem lehet annál.” Micsoda friss szavak! A panama sem volt ismeretlen: „az ispitályok jövedelme, csak Isten tudja hová kél, az ispitálymesterek és egyéb ragadozók osztoznak sok helyen véle és vendégeskednek belőle.” Végül hangoztatja, hogy az „asszonyiállatoknak házoknál veszteg kell lenni.” „A leánzók ne ölgység a sokaság közé magokat, vendégséget ne üzzenek, menyekzőket, fürdőházakat és egyéb oly helyeket, ahol sok nép szokott egybegyűlni, ne gyakoroljanak.”

Mindebből nemcsak Telegdi Miklósnak a társadalmi kérdésekben elfoglalt álláspontjáról kapunk tájékozódást, de rajta keresztül a XVI. század magyar életének főbb társadalmi vonatkozású kérdéseivel is megismerkedünk és ez nem lehet közönbös, főleg a mai szociális érdeklődésű korban, annál is inkább, mert egyik-másik probléma ma is megdőbentően időszerű. Többé-kevésbé azonos volt a felfogása kortásainak is.

Az ellenreformáció nagy előharcosának élete is tiszta jel-

lemű volt, akárcsak írásai. Szegényen halt meg. Végrendeletében olvassuk: „Midőn e sorokat írom, oly kevés pénzem van, hogy alig lesz elég temetési költségem fedezésére. Ő Felségének hagyok egy poharat. A püspökök bocsássanak meg, hogy nem hagyhatok rájuk semmit, de akinek nincs, az nem adhat... Különösen azért esedezem alázattal, hogy idegen, éretlen és értelmetlen egyéneket ne vegyen be a káptalanba, hanem érdemes, megfontolt, józan életű magyarokat, akik itt lakjanak.” Elmúlása előtt két nappal írta e sorokat. Akkor is arra a két eszményre függesztette tekintetét, amelynek szolgálatában felemésztődött: egyház és haza.

Zimándi Pius

ERDÉLYI ROMÁN KÖLTŐK

I. LUCIAN BLAGA

Szeben-vármegye egyik kis falucskájában született 1895-ben. Tanulmányait Brassóban és Bécsben végezte és ugyancsak a bécsi egyetemen szerezte meg filozófiai doktorátusát. A mai modern román líra egyik vezető alakja. Több kötet verse és prózai munkája jelent meg. A költészetén kívül jelentős publicisztikai működést is fejtett ki, s esztétikai tanulmányaival is nevet szerzett magának. Egy misztérium darabja a kolozsvári magyar színházban is színre került.

TÁNCOLNI SZERETNÉK

Oh, táncolni szeretnék, mint még sohasem táncoltam,
hogy ne érezze magát az Isten,
én bennem,
leláncolt rabként tömlöcben...

Föld, adj nekem szárnyakat:
hadd legyek nyíl, mellyel a végtelenséget szelem,
hogy ne lássak magam körül csak eget,
fönn eget,
alattam eget —
s a világhosszág hullámaiban elmerülve
táncoljak.

Soha nem sejtett lendületektől megtisztulva:
hadd szólaljon meg szabadon bennem az Isten
s ne panaszojja:
„Börtönben rab vagyok!”

PÁN

Őszi lombtól eltakartan
ott fekszik Pán a sziklán.
Vak és agg...
Szempillái megmerevedtek:
hiába próbál pislantani,
mert szemei bezáródtak, mint télen a csigaház.

Meleg harmatcseppek hullanak ajkára:

egy,
kettő,
három...

A természet táplálja Istenét.

Oh, Pán!

Látom, mint nyújtja kezét, megragad egy ágat,
s bogait csendes simogatással,
tapogatja.

Egy bárány közeledik, a bokrok közt
meghallja ezt a vak, s mosolyog,
mert nincs nagyobb öröme, mint mikor
csendesen megsimogatja a bárányok fejét,
s mikor puha gyapján keresztül tapogatja ki
a szarv rügyecskéit.
Csend.

SEJTELMES ÉJ

A mező már álomba mélyült. A lép pilláiról
tűz-könnyet szedegetnek
a lidércek.

A tarajos fellegek közül
kiles a hold.

Éjszakám fagyos tenyerét melengeti és kinyújtja feléd
a futó lidércek zöld mécsének fényéből
lelkedbe mosolyt szítálok le.
Ajkad, akár a dércsípte szőlő.

Csak a hold ezüstszín szegélye
lehet még ilyen jeges zord
— ha csókkal illetném —
mint a te szád...

Közelemben vagy.
A sötétben hallom a pillád rebbenését.

II. OCTAVIAN GOGA

A nem-égen elhunyt európai hírű román költő és politikus 1881-ben, Erdélyben született. Középiskolai tanulmányait a szebeni állami gimnáziumban, majd Brassóban végezte, az egyetemet pedig Budapesten. Itt alapította meg az 1900-as évek elején több fiatal társával a „Lucafarul” című modern irodalmi folyóiratot, amelynek jelentős szerep jutott a modern román irodalom kialakulásában. Goga mint a román nacionalizmus ébresztője és költője indult. A magyarsággal azonban meleg kapcsolatokat tartott. Magyar költőkkel, főként Adyval való barátsága közismert és igen értékes a magyar-román kultúrközeledés terén Petőfi és Madách fordítása.

KETTEN

Kapum előtt egy vén paraszt
köszöntött reám: Jó napot,
inge hátul cafatra tépve:
beléje kőbor eb kapott.

Elnéztem: gondoktól rovott
képén, mint áradt csupa jószág,
mintha hírnök lett volna túlról
s nem megrokkant paraszt valóság.

Behívtam és eldiskuráltunk
a régmulton könnyezve ketten,
s szelíd szeme pásztortüzénél
egykori kis fiúcska lettem.

Elmondtam neki rendre mindent
mi történt mióta kapunkat
behúzza s álmaitól űzve
elhagytam kis hegyi falunkat.

Rám figyelt hosszan, eltűnődve
s közben szakállát símogatta,
amit mondtam oly különös volt
neki, hogy megrendült alatta.

Úgy nézett reám mint egy csodára
nem érve egyszerű eszével
fel tudásom: jó öreg,
másnak erről szót se beszélj el.

SZÁMÚZVE

A rigó a füzesben sír, zokog,
ahol kereszteződik fenn az út,
s a meredek ösvényen egy vitéz
lassan kocog, s egyre magasabbra jut.

Odalenn az alkonyat sugarában
bíboran lángol a templomtorony,
s a pej kapálva felnyerít: a völgy
hívja, s száguldana vissza a nyomon.

A vitéz felágaskodik, s amott
a tisztáson megpillantja a házat...
szemébe' könny, ingujjával letörli
a sós csöppet, s kínja égve lázad.

Majd elfordul és megrántja a gyeplőt:
el, másfelé — bár gyötrőn ver szíve —
vadul, dacosan lehunyja szemét:
„vigy pejlovam, vigyél el messzire.”

Patkója csattog a kövecses úton,
a pej úgy törtet fölfelé, keresve
nyílást ágak között, s a ritka nyárfák
fölé könnyesen borul reá az este.

Jánossy Margit fordításai.

ORMOS GERŐ:

JÁTÉKOS MÁRTON

Akkorka volt az egész ember, mint egy jólfejtett tíz esztendőös gyerek. Vékony, aprócsontú, karikalábú és görbederekű. A szelíd jósnak, alázatosságnak, bölcseségnek valami furcsa vegyülékét hordozta az ábrázatán. Apró egerkeszeme szűrken csillogott, akár valami mosolygó játékbaba üveggyöngyei, összes bajuszkája úgy pipiskedett a vékony orra alatt, hogy megállottak körülötte az utcagyerekek s nevétek, biztatták, hogy mozgassa.

Olyankor aztán játékos mosoly rezgett a képén, vonogatta a száját, hintázott a kis bajsza s azt mondta gyerekes mázzal:

— Hamm, hamm! Megezz a játékos Márton!

Még a hosszúszerű pipáját is a zsebébe eresztette, megmarkolta csomós térdeit, előredőlt a dereka s elmondta tízszer is:

— Hamm, hamm! Bekaplak, ha nem tanulsz!

Harsogó nagyokat nevette körülötte a gyerekek, biztatták, hogy mozgassa a lapátfüleit, koppantson ki egy-két rövid nótát a sárga fogain, vagy mondja meg, hogyan csinál az ormányos elefánt, messze, a rengetegben. Mert játékos Márton azt is tudta. Ingatta a fejét, rámutatott az orrára, hajlongott, morgott s egyre mondogatta:

— Ide nézzetek, itt az ormány, itt a nagy agyar és mosi egy-kettő, így fúj az elefánt bácsi: bufufu!

A könnyei is előbuggyantak, akkorákat nevetett utána. Felnyulkált a vékony nyakához, tágitotta a sárgultszélű keménygallérját, előkotorta a pipáját s nekidőlt kis boltja ajtajának, örülni.

Kora tavasztól, késő őszig ez volt játékos Márton minden szórakozása. Csodálatos, hogy megélt ebből a nyeszlett kis ember. Ott volt az üzlete a Pár-utcában, a szegénysorsú, apró, kétkézi munkások, piaci kofák, molnárlegények, vásároló eszmiadiák szomszédságában. Játékot árult, kócos, olcsó babákat, ólomkatonákat, labdákat, fakult s elgörbült karikákat, régi képeskönyveket s mindent, amit hosszú esztendőkön át rákentek a nagykereskedők utazói. Be kellett csak nyitni hozzá s azt mondani:

— Márton bácsi, kérek olyan babát, amelyik néz és sír. S Márton úgy állott rendelkezésére minden vevőnek, akárcsak maga a ghymesi gróf toppant volna be hozzá. Megmarkolta kétkézzelel sikos kiszolgáló asztalát, előredőlt, elbillentette a fejét s azt mondta:

— Igenis, alázattal. Babát, amelyik sír és néz.

Végigturkált tíz, tizenöt dobozt, felmászott a legfelső polcokra, lehasalt az olajos padlóra, kidobált az asztalra egy nyaláb molyos hősapkát s öt kilóra való sebesült ólomkatonát, kihúzott egy sereg fiókot, létrát állított a sötét bolt végébe, felmászott a füstös mennyezetig s egyre hajtogatta.

— Igenis alázattal. Volt, határozottan emlékszem, hogy volt. Sőt van is, tessék csak helyet parancsolni.

Nevetni való volt, hogy így beszélt öreggel, gyerekekkel, gazdaggal, szegénnyel egyaránt, holott az emlékei mélyén tisztán érezte, hogy olyan baba, amilyent a vevő kért, egyáltalán nincs a boltjában s hasonlóképpen nem található egyetlen szék sem, amelyre leülhetne az illető.

De játékos Mártont hajtotta valami régi, bágyadt kereskedőösztrón, szerette volna kiszolgálni a vevőjét, izzadt, törte a fejét, bosszankodott s amikor felforgatta az egész boltot, úgy állott meg a rozoga asztal mögött, mint egy legyőzött, kifuldadt birkózó.

Azt mondta síró alázattal:

— Sajnos, mégse szolgálhatok. De méltóztassék talán ezekből a szép ólomkatonákból választani.

Persze olyankor kicsit bosszúsan fordultak ki tőle a vevők. Senki se vett ólomkatonát, ha síró babát szándékozott vásárolni. Márton pedig úgy nézett a vevők után, mint akit megbántottak. Mint akinek hiábavaló már minden törekvése, alázatos készsége és jósága. Közel negyven esztendeje tartja ezt a kis üzletet, kora reggeltől késő estig koptatja benne a tüdejét, a csontjait s minden hiába.

Úgy belenőtt már ez a játékos Márton a keskeny Pár utcába, mint egy öreg ház. Megbomlott volna a szegényes egyszerűség, ha valami csoda elszólította volna őt erről a környékről. Baloldali szomszédja a Dusinszky szatócs, petróleum- és füstölthalszagú hangulatával, poros cukorkáival és ragaesos mákdrálójával, elbillent liszteszsákjaival és félmázsás, szürke kósókockáival, valami furcsa kesernyés színnel festette alá Márton boltjának regényességét. Apró ajtók vezettek ezekbe az üzletekbe, nagy kolomp lendült meg felül, egy hajlított acélrugón s zengett, muzsikált, ha benyitott valaki. Dusinszky is azonmód öregesen, álmosan állott a fűszerszagú asztal mögött, hímzett házisapkában s kötözöttzárú papaszemmel, fil-lérekért árult, kékeres ujjai pontosan kicsipték az élesztőkoc-kákból két fillér árát, pontosan beleseperték a pénzt repedezett fatányérjába s pontosan számontartotta, mikor, ki nyitott be játékos Márton ajtaján.

Beleláltak egymás dolgába, nem titkolóztak, kiállottak olykor az ajtóba s megtárgyalták a forgalmat, egyéb gondjait, ritkán cseppenő örömeiket, panaszait.

Jobboldali szomszédja a Manka rőfös volt, fiatal ember, jöttment, állítólag Galgóczról került ide, nagydobbal fogta a verebét, beszerzett az elején fél szekérrelvaló nórinbergát, tartott finom berlinereket, csipkét, gyócsot, gombot, patentharisnyát és cérnát, kéremalássan, jókora skatulyákban. Ez a Man-

ka hideg ember volt. Tülekedő, irigy, kövérkés, vörös ember, négy családdal és elképesztő hitellel valami pozsonyi nagykereskedőnél. Ő volt az úr a környéken. Az irigyelt ember. Az ügyes, a lendületes, a könyökölő. Feltartott fejjel járt, az első év végén bővíteni akart, ráigért a Márton boltjára a házigazdának, szeretett volna kitúrni mindenkit, Dusinszkyt, Mártont, elfoglalni az egész frontot, dönteni a falakat, nagy üzletet formálni s megrakni mindent rövidáruval. Kidobni Márton ólomkatonáit, labdáit, guruljanak a pusztulásba, kispertni Dusinszky lisztjeit, sóját, élesztőjét és poros cukorkáit s betömni minden sarokba a norinbergát, perkálokat, barcheteket és berlinereket, gombokat és cérnákat és hízni, gyarapodni, összeszedni magát, megvenni a házat s feltenni a keménykálapot, kiáltani egy nagyot, hogy nézzétek, ezt tudom én, Manka Benjámín!

Meg kellett érezniök ezt a lelketlen történetet, ezt a csunya gázoló versenyt. Meg kell érezni játékos Mártonnak, hogy Manka Benjámín már a negyedik hónapban beszerzett egy nagy rakomány hajasbabát, különböző állatokat, szépen festett ólomkatonákat, labdákat, karikákat s mindezeket ügyes ötlettel elhelyezte a kirakatában. Csak úgy mellékesen, a főcikkei között, nem rejtegetve, de kihangsúlyozva minden darabbal, hogy ime ezért se kell már a szomszédba menni.

Maga Márton észre sem vette volna ezt. Sohase nézte meg mások kirakatát s nem érdeklődött senki üzletmenete iránt. De az öreg Dusinszky meglátta a vágást.

At is totyogott azon nyomban, beállott melléje az asztal mögé, feltolta homlokára a pápaszemét s azt mondta riadt haraggal:

— Hát mit szól?

Márton még üzletszomszédját is azonmód alázatos tisztelettel fogadta, amint a vevőket szokta.

— Tessék parancsolni, mihez szóljak?

— Hát ez a Manka, kérem!

Hajtogatta a fejét értetlenül.

— Hja a Manka! Az igen. A Manka!

— De kegyednek! Hogy mit csinál kegyednek!

Felcsodálkozott az öreg.

— Nekem kérem?

— Igenis kegyednek! Kérem, ez játékkal is kezdi már, tetszett hallani?

Öreg Márton szemüvege lecsúszott vékony orrahegyére.

— Hogy játékkal?

— Bizony, játékkal, kérem alásan!

Úgy remegtek a poros, festékszagú boltban, mint két ijedt, öreg egérke. Ez már valóban komoly dolog, ez életre megy. Ha a Manka játékkal is kezdi, az nagy baj, súlyos csapás, mert a Manka fiatal ember, törtető ember, átfogja Márton derekát és összeroppantja kegyetlenül. Manka csúnyán bírja az iramot, azt el kell ösmerni, azt nem lehet elengedni az embernek a füle mellett, az mégiscsak sok. Az ellen egyenesen

tenni kell valamit. Végre is nem ülhet az ember tétlenül, ha a toroka felé nyúlnak.

Leszegte a fejét, valami nagyon megfájdult a szíve táján s azt mondta csendesen:

- Hát azért mondom.
- Az más, egészen más. Szóval játékkal.
- Játékkal.
- Az ellenem van.
- Kegyed ellen.
- No erre lesz valami.

Előntötte az életösztön játékos Márton. Egyetlen perc alatt szerette volna helyreütni évtizedek minden üzleti hanyagságát. Rámeredt rendetlen polcaira, szakadozott skatulyáira, poros, dohos fullasztó fészkére s azt se tudta hirtelen, mit is kéne most kezdenie. Olyasféle homályos tervek zúdultak az agyára, hogy visszatér a régi ereje, felveszi a versenyt, kitúrja magát a szorító kapocsból, felugrik egy székre a boltja előtt, harsányan belekiált a Pár utca fulladt csendjébe, hogy kérem alázattal, én élek még és élni akarok! Kérem alázattal, nálam mindent meg méltóztatnak találni, van babám, amelyik néz és sír és van labdám, szép, színes, színtartó, felugrik a mennyezetig és van kis kocsi, katonasapka, kardok, ezekkel harcolok majd én s legyűröm Manka Benjámin, visszaszorítottam a hetyke nórinbergái, csipkái és hideg gyócsai közé, tessék csak megfigyelni, kérem alázattal.

Kereszte az öreg Dusinszky kezét s megszorította hálásan.

— Köszönöm tisztelettel a figyelmeztetést.

— Tartozunk egymásnak kérem.

S valóban. A sors és Manka Benjámin kegyetlen törtétese úgy fordította a dolgot, hogy Dusinszkynek visszaadhatta játékos Márton a kölcsönt. Május elsején kiharított Manka egy sarkot az üzletéből s a felesége néven élelmiszer-osztályt nyitott. Élelmiszert, a Dusinszky harmincesztendős, lehorgonyosodott boltja mellett! Valóságos szatócsholtot kérem alásan, liszttel, cukorral, sóval, füstölt heringgel és sok peróleummal, ecettel, zóval ugyanolyan szagokkal, bűzökkel, és illatokkal, de olcsóbb árakkal és csúnya kínálással. Mindezt Manka Benjámin és neje szül. Korpán Eleonóra, úgy is mint hű élettárs, dolgozó asszony s úgy is, mint Korpán Vendel galgóczi fűszerkereskedő leánya.

Játékos Márton beállított ezzel a fekete újsággal Dusinszkyhoz. Sápadtan, remegve s bizonyos elkeseredett tűzzel, megviseelt hetven esztendejének minden méltóságával.

— Bocsanat szomszéd úr, de talán tetszik tudni, miért jöttem.

Dusinszky tudta. Úgy járt-kelt kiszolgálóasztala mögött, mint egy beketrecezett oroszlán. Sötéten, komoran s majdnem sírva, hogy ime, csákányt vertek a harminc esztendős üzlet kemény kövei közé, bontogatják felette a házat, ez már mégis csak sok, ezt nem lehet túrni.

Kezetnyújtott Mártonnak komoran.

- Tudom, kérem.
- Tessék szólni hozzá.
- Gyalázat, kérem, gyalázat,
- Valóságos gyalázat.
- Ez csunya verseny.
- Csunya kérem, nagyon is csunya.

Szorogatták egymás remegő kezét s nem jutottak túl ezen a csendes lázadáson. Pedig titokban mindketten érezték, hogy ha kezdené valamelyik, felpezdülne a haragjuk, átmennének Mankához s alaposan megmondogatnák neki a magukét. De egyik se kezdte.

Ellenben játékos Márton odaballagott az üzletajtóhoz, kinézett bágyadtan a Pár-utca macskaköveire, elbillentette öreg fejét fáradtan s azt mondta:

— Én már arra gondolok kérem, hogy felhagyok.

Dusinszky úgy rezzen fel a szomorú hallgatásból, mintha belecsípett volna az öreg húsába.

— Hogy tetszik mondani?

Szégyenletesen motyogva ismételte.

— Felhagyok kérem, elég volt. Átadok neki mindent.

Dusinszky nekiesett az asztalának, hápogott, fulladozott s egyszerre szédült forgással megindult vele az üzlet.

— Átadja? De kérem... kérem...

— Igenis, én átadom.

Megkereste a kilincset és kitámolygott az utcára. Egyenesen Manka felé.

Mikor beállott a tágas üzletbe, alig látott már a könnyétől. Azt mondta kapkodva:

— Kérem alázattal, azért jöttem, hogy tárgyaljunk, Kegyedek egészen tönkretettek engem, most felajánlom a boltot. Tessék átvenni.

Manka erélyesen, keményen állott szembe az öreggel.

-- Micsoda beszéd ez kérem? Ez üzlet, szomszéd úr, és nem érzékenykedés helye. Tessék meggondolni, mit beszél. Micsoda dolog ilyen dolgokat hangoztatni? Nekem nem kell kérem az ön boltja, mit csináljak vele?

Most már egészen megkeveredett játékos Márton. Hát még-e ez volt Manka célja? Ez nem az érzékenykedés helye?

Fordult az ajtó felé alázatosan.

-- Akkor bocsánat. Ezer bocsánat. Tévedtem. Ne tessék haragudni, öreg ember vagyok.

És aznap délután akkora tömeg ácsorgott játékos Márton boltja körül, amilyent legmerészebb álmaiban se látott. Gyerekek, felnőttek vegyesen, kofanépség és gyári emberek aszszonyai, rongyos kis trogárok s foltozó csizmadiák csemetéi.

Játékos Márton ott állott az üzletben, sarkig tárt ajtaján füstölgött az évtizedes por felkevert felhője s egyre kiabált valami bomlott, rekedt hangon:

-- Végeladás! Nincs maradás!

Ormos Gerő.

COVENTRY PATMORE

MAGNA EST VERITAS

E kis öbölben itt — ó drága ékszer —
Vad élet is nyüzsg és nyugalom van
S naponta kétszer
A céltalan, de boldog óceán jön és megy, mint a fény az
ablakomban.
Én itt, magas sziklák alatt — a roppant város messze,
mint az ég —
Leülök és a föld ringat, akár a hintaszék.
Hiányomat nem érzi a világ, tovább rohan;
S ha minden munka véget ér, hazudni nem fognak sokan,
— Hatalmas az igazság — és majd győzni fog, mint győz
az irgalom,
Bár nem törődik senki véle; győz-e vagy sem, mégis
győzni fog majd egy napon.

GYEREK-JÁTEKOK

Kisfiamat, — ki tiszta és gondolkozó szemével
Reám nézett, izgett-mozgott és úgy beszélt akár egy fel-
nőtt —
(Minthogy szép szóval már az ember mit sem ér el)
Megvertem és elküldtem őt
Kemény szavakkal ráncba szedve, csók nélkül.
(Türelmes volt az anyja, ám ma már a sírral békül.)
Úgy féltem én, hogy bánatában
Nem tud pihenni.
A féltő gond emelte lábam,
De szunnyadott, már nem bántotta semmi.

Lehunyta szép szemét s pillái még
Pityergéstől nedvesek.
És én, mintha tóból innék
Reáhajoltam, könnyeit felittam és helyébe az enyém hullott, esett.
Mert, hogy vigaszt is leljen, asztalára
Egy kék dobozban cédulát rakott,
Meg egy vörös követ is tett közé a drága
És az öbölben megtalált kis üveg-darabot
És kagylót is, hatot vagy hetet
És réti virágot, amennyit csak egy vázába belégyömöszölhetett,
Meg két francia rézpénzt, mindezt elrendezte szépen,
Mind ott feküdt az asztalán, keze ügyében.
— Egész éjjel imádkoztam Istenhez
És sírtam és ezt mondtam:
„Mikor, ó jó Atyám velünk már bajod nem lesz
S kihült szívünk többé nem dobban,
Te még emlékszel kedvenc játékunkra mindig,
És arra, hogy az embert jóra bárhogy intik,
Nem érti meg.
Akkor Te olyan atyásan, mint én — akit
Agyagból alkottál s aki e földön eltipeg —
„Sajnálom őket, mint a gyermekeket,” mondod majd és irgalmad elvakít.

Végh György fordítása

BARÁTH FERENC:

KÓS KÁROLY

Kós Károly geometriai szellem: mér, arányosít, teret ábrázol, de a teret nem mindig népesíti be s ha benépesíti és berendezi, nem elégszik meg — természetesen — a síkbeli ábrázolással, hanem függőlegesen is taglalja. Mindez arra vezethető vissza, hogy nem mindig csak író, még akkor sem, amikor ír: gyakran több, mint író, máskor kevesebb; mikor a pusztai írói ábrázolás is elég volna, akkor építészeti látásmódja zavarja meg az írói szemléletét. Irodalmi szempontból sokkal gazdagabb értéket jelentene, ha Kós Károlyt csak az irodalom foglalkoztatná, a dolgokat csak az író szemszögéből vizsgálná s nem osztaná fel magát építészeti és festői hajlamai között. Az építész és a festő ugyanis kénytelen lekötni a képzeletét, kénytelen hozzáláncolni magát a tér korlátolt kereteihez s az alkotásonak nem adhat térbeli folytatást s nem jelezheti, hogy a konstrukciónak térbeli előzménye van, ha ugyan — a festészetben — szó lehet erről. Az író ezzel szemben: köteles az eseményeket beágyazni egy meghatározott tér- és időbeli keretbe, de úgy, hogy a kiragadott, bekeretezett, önállósított események filmszerű folytonosságban tartozzanak bele a mese menetébe. Olyanformán, mintha Feszty Árpád híres körképének egy önálló epizódját bekereteznék. A festményrészlet megállhat különzártágában is, de a különálló rész alakjainak mozgása, útja határozottan jelzi, hogy a cselekmény nem itt kezdődik, egyben feltünteti, hogy „folytatása következik.”

Kós Károly, akár a *Varjú nemzetséget*, akár az *Országépítőt* — két legnagyobb regényét — nézzük, nem tudta megteremteti az eseményeknek ezt a menetes folytonosságát; szinte megállítja a történelmet, kikapcsolja a mesevezetésből mindazt, amit zavarónak érez s terhelné előre kitervelt regénykoncepcióinak megoldásában. Világos, tömör szerkezetre törekszik, de elfelejti, hogy a tömörség nem azonos az elnagyolással s bármennyire fontosnak tartja is az események központosítását, az ábrázolt valóság képéből nem maradhat ki semmi, ami a kép színharmóniájához és szerkezetéhez szervesen hozzátartozik.

Kós Károly számára ugyanis kétféle jelenség van: az egyik felhasználható, mert munkálkodása kitapintható,

nyilvánvaló, legalábbis érezhető, a másik csupán mellékjelenség, ami elhanyagolható, mivel hatását a főszínen nem lehet látni, belső működését pedig csak magyarázkodással lehet kikövetkeztetni. Kós Károly ebből a szempontból bizonyos fokig materialista és pozitivista: anyaggal dolgozik és nem számol a dolgok anyagszerűségén túl is működő belső erőkkal. Mert minden jelenségnek, dolognak, tárgynak van „lelke” abban az értelemben, hogy mindenből bizonyos hangulat árad ki — Kós Károly nem veszi tudomásul a dolgoknak ezt a lelki oldalát. Sőt néha még az embert sem lelki mivoltában ábrázolja.

Kós művészeete éppen ezen a ponton válik vitathatóvá. Vajjon egyéni értéke-e ez az ábrázolás, vagy írói fogyatékoság? Úgy látszik, határozott művészi céllal ragaszkodik ehhez a sajátos felfogásához. Fel lehet ezt tenni már legelső művétől (Ének Attila királyról) kezdve. Már itt, majd Gálok című regényében is megnyilatkozik ez a különös írói magatartása, melyet azóta a kritikusok is kifogásoltak, de észrevehető változás írói működésében nem következett be. Ezt csak azzal lehet magyarázni, hogy tudatosan ragaszkodik írói elveihez. Kétségtelen, hogy népi és történelmi szemléletmódja, ami már legelső írásaiban is jellemzi, annak idején nagy újdonság volt. Langyosuló és giccses népiességünk korában Kós népiessége frissséget és zamatot jelentett, komoly történelmi szemlélete pedig külön érdem volt abban az időben, mikor irodalmunkban a destruktív törekvések jelentkeztek, nemzetünk politikai életét pedig történetietlen külföldi eszmék kezdték aláásní. Azóta ebből a szempontból nagyot változott a világ s ebben része van Kós Károlynak is. Az irodalmi provincializmus ma már nem azonos a kilencszázas évek hamis-romantikus népiességével. Ma a népiességnek és a történelmi regénynek nemzeti küldetése van.

Kós Károly igazi jelentőségét ezen a ponton lehet meghatározni: irodalmi újnepiességünk egyik első alakja volt s ha hatása nem terjedt is ki egész irodalmi életünkre, érdemei mégis megvoltak akkor, amikor azon töprengett, hogy a szimbolizmus vagy az impresszionizmus szárnyával repüljön-e be a magyar irodalom tájaira, Kós Attila király felé fordult s tiszta magyarságában a régi Kalotaszeg érdekelte (Régi Kalotaszeg). A cím tömören és világosan jellemzi Kós Károlyt: a régiség vonzza, tehát a történelem; Kalotaszeg, tehát a népiesség.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk írásait, rögtön megtaláljuk, mivel lehet menteni meghamisított történelmi szemléletét. Azzal, hogy népi, közelebbről: erdélyi s azzal,

hogy a történelem vizsgálatában nem az oknyomozás modern eszközeivel akar dolgozni, nem használja fel a történelmi lélektant sem. A Varjú nemzetséget például egyszerűen „króniká”-nak nevezte, amivel jelezni kívánta, hogy nem a történelmi regényíró legmagasabbfokú historiai igényeivel látott neki írói feladatának. Az igazi történelmi regény egységes történelmi szemléletet kíván, azt, hogy a regény szigorú szerkezeti szabályok szerint érvényesítse a történelmi látást. Kós Károlytól ezt nem is lehetne várni: mint romlatlan, törzsökös székely, nem tud átvedleni rendszerezővé, németes gondolkodóvá, akit előrelátás, biztos adagolókészség jellemez. A székely ugyanis nem rendszereket épít, hanem ötleteket vet fel, sokkal inkább a pillanatnyi talpraesettség, semmint valami állandósult gondolati elmélyedés jellemzi.

Innen ered, hogy művei a részletekben válnak ki s inkább a jelenetek tökéletesek és felülmúlhatatlanok, míg az egész sokszor nincs annyi, mint a részek. A nagyszabású, hosszú epikához nincs elég rendszerező és átfogóképessége, divatosan szólva: nincs lélegzete. A kisebb részleteket kitűnő tér- és arányérzékkel építi fel, kiszínezi őket, a részletet azonban nem mindig tudja elhelyezni az egészben, hiszen a világ jelenségei sem rendszerezett képben ötlenek az ember szeme elé. Bizonyos, hogy Kósnak — bármilyen kitűnő építész s bármilyen tökéletes arányosságban, művészi kivitelezésben tud elkészíteni egyetlen épületet (lehet bármilyen monumentális) — nem lenne rendszerező ereje egy egész város megtervezéséhez: nem lenne egyenletes és összhangzó. Vagy kedvelt írói eljárását alkalmazná, tudniillik végleteket helyezne egymás mellé, vagy kuszálná az alaprajzot az utcák elrendezésében. Valószínű, hogy a város főterét sem találná meg s nem tudná arányosan kiépíteni. Amellett minden részlet remekmű lenne — ez bizonyos.

A biztos szerkesztés titkát egyetlen esetben találja el: a mondatok dinamikájában. Minden mondata klasszikus, ércszerűen tömör és hangzatos; az élőbeszéd benyomását kelti. Olyan egy-egy mondata, mint valami háztető, megfordított V alakú; egyenletesen emelkedik fölfelé a csúcsig, aztán ugyanazzal a lejtéssel száll le a kiindulópontig. Nyelvében csodákat ér el: tökéletesen ismeri a régi magyar nyelvet, balladaszerű ismétlő-sajátságát: „Egymás szemébe néznek és mindkettőjük szeme fáradt és fátyolos, az ember barna szeme is, az asszony szürke szeme is.” Vagy: „Porosan fakó az asszony is, és portól alig látszik hosszú, bő bugyogójának sárga színe és hegyes orrú csiz-

májának *piros színe*.” Nyelvében szinte rekonstruálja a finn-ugor ősnyelvet, melyből a magyar is kivált; a legősibb magyar nyelvújítást, az ige-nélküli mondatokat irodalmunkban egyedül Kós használja ki természetes művésziességgel: „Hold keltére megint csak nyeregbe, s megint egy kegyetlen nap, poshadt víz, füvetlen pihenő, száraz étel, perzselő forróság.” A székelység nyelvében ez az igétlenség ma is általános. De ha Kós művészi érzéke igét kíván, előveszi a zamatos, erdőillatú igéket, súlyossá és darabossá teszi velük mondatait. Nyelvét balladai zordonság és erő jellemzi.

Kós Károly elsősorban nyelvművész. Több annál: bűvész. Mindenképen: egyéniség a legjavából. Kár, hogy nincs megfelelő rendszerező képessége, hogy nem tud eléggé folyamatosítani. Művei így — apróra tagolt voltakban — olyan igazgyöngyök, melyeket egymás mellé kelle-ne fűzni, pompás gyöngyfüzérbe.

Baráth Ferenc

FRANCIA KÖLTŐK

GUILLAUME APOLLINAIRE:

RAJNAI MÁJUS

Május a gyönyörű bárkán úszik a Rajnán
Nézik az asszonyok odafenn a hegyen
Oly szépek vagytok és a bárka elmegegyen
Mért sírnak a fűzek miért a Rajna partján

Gubancolódnak a virágzó venyigék
És a cseresnyefák hullt szirmai előttem
Annak a körmei kiért annyit törődtem
Szeme héjai a hervadt szzirompihék

Lassan vezettek az úton a part alatt
Egy medvét egy kutyát egy majmot a cigányok
Egy rossz kordé előtt amelyet egy szamár vont
Míg messze síp füttyült katonazene szállott
A Rajna szőllei közt egyre távolabb

Május a gyönyörű díszül borítja át a
Romokon a babért vadszöllőt rózsafát
Bókol a rajnai szélben a csacska nád
S a fűz a parton és a venyigék virága

PAUL CLAUDEL:

SEGÍTŐ MIASSZONYUNK

A nyomorék gyermek, aki tudja, hogy csöppet sem
büszkéek reá és nem túlságosan rajongnak érte,
ha véletlenül megpihen rajta egy-egy melegebb tekin-
tet fénye,

arcába szökik a vér és hogy föl ne zokogjon, elkezd
nevetni bátran.

Ugyanígy az árvák és a kitagadottak ebben a rossz vi-
lágban

s azok, akiknek nincsen pénzük, se tudományuk és
még csak nem is szellemesek,

ahogy megvannak minden nélkül, barátok nélkül is
ellehetnek.

A szegények zárkóztak, de szívüket megnyerni még-
sem lehetetlen,

csak figyelj egy kicsit rájuk és tartsd őket kissé tisztelőben.

Fogadd el hát tekintetem, ó, te szegény, fogd meg a kezemet, de ne bízz túlságosan benne.

Nemsokára a magam fajtájával leszek együtt és nem is gondolok az életedre.

Ha nem lel valakit, aki szegényebb nála is, a szegénynek nincs biztos barátja.

Ezért jöjj hát, szerencsétlen húgom, és nézz föl Máriára.

Szegény asszony, kinek gyöngék gyermekeid és a férjed iszákos,

ha az embernek nincs határidőre pénze s inkább menekülne már a halálhoz,

ah! ha nincs a világon semmid és életed mégis csupa törődség,

jöjj a templomba, ne szólj egy szót sem, nézd az Isten szülőjét.

Bármily igaztalanság sújtson is és a nyomor bármekkora:

ha a gyermeke szenved, még szerencsétlenebb az anya.

Nézd azt, aki itt áll előtted, egyformán panasztalan és reménytelen,

mint a szegény, aki még szegényebbre lelt és nézik egymást mind a ketten csendesén.

PAUL VALÉRY:

A HAJNAL

Álmaimnak sűrű, balga
zűrzavarja eltűnik,
mihelyt a nap fölillantja
halvány rózsaszíneit,
lelkem a magasba libben
szárnyra kapva ifjú hitben:
ez az első énekem,
a porból csak ép kiszöktem
s máris ámulatra szökken
lépteim az értelem.

Üdv! szavak közt összehangzó
szép rokonság még noha
szelfíden és mélyen alvó
fényes iker-mosolya.

Ha zúgnak a kas danái,
lesz belőletek kosárnyi,
s aranyszínű mennyei
létrám lengő lépcséjére
szívem tiszta bölcsesége
fehér lábát fölteszi.

Sok gerincen ó mi hajnal,
ládd: remegni kezdenek,
s már kinyúlanak csapattal,
mik aludni tűntenek:
egyik csillan, másik ásít
és a lusta tétovázik
ujjával egy pikkelyes
fésűn, hogy a közel álom
ízét hozzá kösse láncon,
hangja ha fölzengedez.

Mélyek arcotok redői,
hol jártatok éjszakán,
Eszmék, lelkem szeretői,
kurtizánok tétován?
— S ők felelnek: bölcsen élünk,
halhatatlan jelenlétünk
el nem árult soha még,
nem jártunk mi messze, rejtett,
mint a pókot, ami benned
sűrűsödött, a sötét.

Nem részegít az öröm meg
titkaidon születő
millió napja a selyemnek
látva hogy villan elő?
Nézd a művet, alkotásunk:
kifeszítettük fonálunk
szakadékaid felett,
s reszkető készület által
megragadtuk finom szállal
meztelen természeted.

Lenge fátyluk szertetépve
lelkem megkeresni lép
érzékeim erdejébe
dalaimnak jóshelyét.
Létezés! egyetemes fül!
lelkem befogadni rezdül

minden vágyak végtét...
reszket óvakodva, halkán,
s néha úgy tűnik, hogy ajkam
eltalálja énekét.

Árnyas szőlőm íme itt van,
kalandjaim bölseje,
és szemem bárhova villan,
tünde képpel lesz tele.
Minden levél minden ágon
fölkínálkozó forrásom,
kortyolom lágy neszeit,
minden étkem, mandulám itt,
minden kehely engem áhít
nyujtva jó gyümölcsseit.

Nem kerülöm én a tüskét,
bár kemény, ébredni jó,
nincsen biztosságra szükség,
eszméket zsákmányoló!
Hogy egy világot rabolj meg,
fájdalmában nincsen oly seb,
mely annak, ki megrabol,
termő seb ne lenne, tőke,
s önnön vére meg ne győzze,
hogy valóban birtokol.

Indulok a láthatatlan,
fényes tótükréhez én,
a Reményem úszik abban,
viszi a víz az ölén.
A tűnő időbe vágva
nyaka, melynek nincsen párja,
hullámot hullámra vet.
Megerzi az összerengő
víz alatt a végtelent ő
s egész testében remeg.

JULES ROMAINS:

ESŐS HAJNAL

Kilépek a kapun,
álommal tele még;
szemerklő eső
veri a kezemet.

De egy sugár a rég
elmerült virradatból
körülleng s elvegyül
foszlányos álmaimmal.

És mint egy boldog ajk
sóhaja, hirtelen
olyan tiszta sikoly
lobban át az egen,

hogy föltámad szivemben
a régi reggelek
emléke, mikor épp így
mentem hazúlrul el.

Félig már elhagyott az
ifjúság engemet,
sok csalékony hazugság
nem csal már soha meg.

De mindig elfog újra
az égi meghatottság,
ha ez a fény ragyog
rám, ha elindulok,

és ha újra kiáltja
ez a csöndes-esős
reggeli ég reményét,
amit meg már nem értek.

TRISTAN DEREME:

BÚCSÚ

Hallgatunk. A kútnál a szélre
a két fűzfa bókolni kezd.
S én tudom csönded ellenére,
hogy az utolsó ez az est.

Isten veled. Levelek hullnak.
Megszokott holdfény. Ócska, rongy
díszlet. Gerle. Alkony. Egy csillag
ragyog: mondat végén a pont.

Van erőd még, hogy mosolyogjál
s én szivemben föl ismerem
a puszpáng illatát, mi ott száll
az elhagyatott kerteken.

JULES SUPERVIELLE:

A VILÁG HAJNALA

Ezer zaj született körül,
de még annyira tele csennel:
azt hihette róluk a fül,
ártaílansága dala zeng fel.

Önmagát nézte mind, mi élt,
csupa tükörkép volt a környék,
melyben a lét úgy mendegélt
áhítva bimbózó időjét.

Formát lelve a pálmafák,
melyben tiszta mámoruk ringhat,
mutatni levelük fogát
messziről madarakat hívtak.

Egy hófehér ló fölfedezte
az embert, amint lopva jött
s forgott körülötte a föld
asztológ szívéért kerengve.

A ló cimpája reszketett,
fölnyerített a tágas égre
s e nem-való világ kódébe
burkolózva elügetett.

És akárcsak szép, könnyü felhők,
gyülekeztek lelkük kutatva
az utcákon a gyermekek, nők
s az árnyból kiléptek a napra.

Élesen vonták meg a tájék
határát kakasrikkánások,
de habjával az óceán még
hús partvidék közt tétovázott.

S az időt annyian evezték
s úszták foszforeszkálva át, hogy
a csillagok bennefeledték
a zsongó vizekben az árnyok.

Rónay György fordításai

SZENT PATRIK PURGATÓRIUMA

Az írek térítő apostola, Szent Patrik, nehezen boldogult népével. Ezért arra kérte az Istent, tegye e pogányoknak láthatóvá a poklot, purgatóriumot és mennyországot, hogy a vaknál is vakabbak látva lássanak.

Igy nyílt meg az V. században „Szent Patrik purgatóriuma”, egy darab földreszállt túlvilág Európa napnyugatán. A középkorban Európa minden tájáról zarándokoltak ide lovagok, s csakhamar Keleteurópa is elküldte követeit.

Az első magyar lovag, aki útra indult, Nagy Lajos jeles vitéze: Kriszafánfia György („Crissaphan Comes” fia) volt. S alig néhány esztendő múlva egy ismeretlen „Malatesta, Ungarus de Armenio”-ról hallunk hírt. Harmadiknak Tar Lőrinc (Zsigmond király embere) zarándokolt ide 1411-ben; egy angliai latin szöveg és a gyöngyösi ferencrendi kolostor egyik gyűjteményes kéziratában fennmaradt ugyancsak latin szöveg — egyformán tanúsítja az eseményt.

„Tar Lőrinc pokolban járása” — Tinódi Lantos Sebestyén lantján pendült dallá és mitosszá.

Amidőn Tinódi lantjának melódiai át- meg átszótték Keleteurópa nagy térségeit: már betöltötte Európa nyugatát Dante nagy százhúrú hárfájának hangja. Ami ott kinyílt égi róza volt — itt elvetett mag. A XVI. század prédikátorai és lantosai hintették szét egy jövődó keleteurópai kultúra magjait, miként Nyugateurópa koraközépkori himnuszköltői és látomásokat író szerzetesei azok, akik a nagy középkor dantei kiteljesedését tették lehetővé. A XX. század magyar újszövetségi váteszei pedig együtt, egymásmellett és egymásban mi mások, mint egy teljes, újjászületett dantei világ?

S ez a világ immár nemcsak görögség, de katolicizmus is; nemcsak Keleteurópa, hanem új középkor is; nem csupán parasztság, kereszténység is. Szent Patrik népének nagy modern szelleme: *Chesterton* is vallja, hogy Európát ahhoz a két forráshoz kell visszavezetni, amely már egyszer nagyvá tette: a kereszténységhez és a parasztsághoz. Ezeket a forrásokat *Chesterton* megtalálta szívében, de vajjon megtalálta-e a történelemben is?

Ugyanis Nyugateurópában ma még nem szokás Keleteurópában kutatni új eszmék után. Keleteurópában azonban régi tradíció a Nyugatra nézés, mely apróléki fiúra száll. — A mi Párizst imádó, paraszt-Apollo Adynknak van egy verse, ahol szűz ormok vándoraként a paraszti életformát keresi Nyugaton.

*„Breton parton sujt majd az álom
S alszunk fehérén és halottan
Tengeres, téli, szürke tájon...“*

*„Jönnek erős, breton legények
S fejkölös, komoly, szűz leányok
S fölzeneg egy bús, istenes ének...“*

A bretonok ugyanazok Franciaország számára, mint az írek Angliának. Az új Európa számára Franciaország és Anglia kihült kráter, „*massa damnata*”, — írtam legutóbb. De most mégis gejzirről hozok hírt, mely századok tőzegmelegét hozza fel két kihült kráter torkán.

A két ősrégi kelta nép, az ír és a breton egy népi katolicizmus példanépei. Az ír katolicizmus oly határozott, hogy Amerikában a katolikusokat egyes helyeken ma is íreknek nevezik. Irish=catholic. A protestantizmusnak pedig sohasem volt talaja Bretagne-ban. Breton=catholique.

A francia paraszt fogalma a köztudatban egyenlő a bretonnal. De a breton legények és leányok ajkán Ady versében „istenes ének” zeng föl: századokon át érlelődött katolikus ideál él bennük, mely a nagy breton apostolok öröke s minden breton lelkét eltölti. Misztikus légkör, kontemplatív hangulat. Mindenütt feszület, katedrális. A grál keresése Bretagne-ban ma is tart és sose marad abba.

A bretonoknál a kereszténység és népiség organikus egység; az íreknél a kereszténység és görögség szintézise nyomul előtérbe. (Görögség és népiség: egyazon életlényeg megközelítése más és más oldalról.) Kereszténység és görögség sehol sem forrt oly szervesen össze, mint Írországban, Európának azon a földjén, ahol sohasem állomásoztak római légiók. Az egyetlen egészséges barbár nép, melynek kolostori műveltsége görög nyelvű: ősrégi kapcsolatai voltak Hispániával, amely viszont a Földközi tenger déli partvidékének műveltségfókuszai-val s Konstantinápolyval állt szoros érintkezésben.

A bretonok és Erdély története között pár éve Szekfű szemléjében egy írónk sorshasonlatra utalt. Az ír és magyar történelem közötti egyezéseket századunk elején egy ír szellem: Arthur Griffith fedezte fel. De ne feledkezzünk meg Arany walesi bárdjairól sem...

„Breton parton sujt majd az álom” — mondja Ady verse, s maga a breton lélek az, amely egy ilyen álomsujtotta világban él.

Bretagne Erispoe királya alatt akkora volt, mint hazánk Nagy Lajos idejében. Történetük azonban — miként a mai breton mozgalom vezetője: marquis de l'Estourbillon mondja — a breton-francia unio kimondásával, 1532-ben, megszűnt. De még a francia forradalom is bilingvis volt: a törvények és rendeletek francia és breton nyelven jelentek meg. A francia forradalom ellen sok breton küzdött, hogy visszakapják nemzeti és vallási szabadságukat. A francia forradalomban azon-

ban a „*Gloire*” nemzete született meg... S mert minden történelmi mult csak az élő jelenben él: minden breton nagyság csak porszem a francia dicsőség fényében.

Ha meghal egy nép, meghal a multja is. Mások bitorolják dús örökét. De a breton nép nem halt meg, az ír még kevésbé. Mikor a breton lelket az álomlét kuckójába üzték, akkor született meg Robespierre országa, miként az ír lélek elfojtásával Cromwell országa. Ám ma ez a mintegy tudatalatti világ hangot ad. Nem azt mondom, hogy az ír bombák el fogják pusztítani Angliát. Csak azt, hogy az ír szellem újjáépíti, regenerálja Angliát. A legéletrevalóbb szellemek Brithonban írek, legyenek bár a legellentétesebb világnézetűek. Shaw és Chesterton. Csupán a leglaposabb gondolkozójuk: Wells angol. — A franciáknál: Proust nagy kezdése után van egy író, aki így beszél: a gyakorlati élet, nevelés, szokás guzsajba fonja éniünk gazdagabb felét, a tudatalatti világunkat. Irjuk le tehát azt, ami a logika, kritika és szokás nyüvétől tiszta percekben villan agyunkon át. Az az író, aki ezt a walesi, ír, skót *kelta* félálom ködvilágot Frankhonban képviseli — furcsa véletlen!? — már nevében is: *André Breton*.

Ez az álomvilág magyar nevén: *bujdosás*.

Bujdosás, amit Ady bujdosó-versei s a bujdosás apoteózi-
sa: Kodály Hány Jánosa előtt Széchenyi is egyre emleget. „Míg más nemzetek a jelenben látszanak élni, s jellemzetük megelégedés és jó kedv, mintha már elérték volna a nagy természetbeni állásukat, osztályrészüknek már birtokában volnának; a magyar — kinek egész létét oly sötét titok fedi — vagy nem remél többé semmit, s a multban hiszi örökre eltemetve hirs nevét, vagy az idők folyamátul vár lelki sebeire írt, s néha, de csak átfutó csillámként a messze jövődöben sejti nemzeti fényét s látja megnyílni egét.”

Az átfutó csillám ma örökös csillag, mely messze jövődö helyett lelkünkben ragyog. Miként az ír szellem Angliát s a breton Franciaországot, akként hivatott Erdély szelleme egész Keleteurópát megszervezni; Erdély, hol magyar és székely *egy* nyelvet beszél. (A kelta reneszansz legbefelétékintőbb mozgalma elveti az angol nyelvet s kymriül ír.) Ahol a ballada világ az ezerarcú világ legmélyebb tükrözése, hol Dévavára alatt Avar-domb kincse van.

A Duna vonalán állomásoztak római légiók... A latinitásnak határai vannak, de határaitban birodalmat zár.

Szóval: más a világ Keleteurópában, mint Nyugaton, de a kelta reneszanszot figyelniünk kell. Önön igazságainkra nagy fényt derít.

És mindennél különösebb figyelmet érdemel ennek a kelta szellemnek a leggrandiózusabb, legpozitívabb s legéberebb géniusza:

Gilbert Keith Chesterton.

Az ő hitében a kereszténység öröm és egészség, orvosság egy beteg és gyászos világnak. Vannak akik paradox és

mi több: humorisztikus szellemnek tartják. Én pedig azt hiszem: minden egészséges lélek csak ilyen lehet. Ha túlzás, akkor az életörömében van a mértéken túli. De a mi életünk Isten legnagyobb adománya, s vajjon lehet-e ezt mértéken felül köszönni? Úgy érzem: itt minden korlát rút hálátlanság, kifogyhatatlan az öröm s határtalan az ujjongás.

Azoknak a lovagoknak, akik a középkorban Szent Patrik purgatóriumába szálltak le, nehéz lehetett a szívük. De ha ez így volt, bizonyos az is, hogy könnyű szívvel jöttek ki belőle. Chesterton géniusza ezt a megváltó könnyűséget nyújtja: az ólomsúlyú léleknek felszabadító szárnyalást.

Am ha az ír Chestertont a világ túl humorosnak érzi, nem csoda, hogy egy másik kelta népcsoportot, a skótot, inkább ismeri hülye viccekben, mint csodálatos balladáiban. Pedig a székelly balladák mélységével csak a skót balladák mérhetők össze. Mikor azonban a székelly ballada-világot művészetébe építő Bartókot és Kodályt ünnepli Anglia, talán nem túlzás állítani, hogy ebben az ünneplésben a két testvér ballada-világ amul egymásra.

*

A következő két cím két chestertoni alapgondolaton épül. Az egyik Chesterton Szent Ferenc könyve „Krisztus tükre” című fejezetének alapgondolatára épült, a másik Szent Tamás könyvének a manichaeusokról szóló részletével rokon.

Mindkettő hódolat Chesterton géniuszának, két „kápónavirág” a sírjára, Európa keleti gyepűjéről.

Krisztus tükre

Amikor Magyarországon Temesvári Pelbárt prédikál, Európában még életteli zengéssel zengnek Dante százhúrú hárfájának harmóniái. A magyar prédikátor kor preludiuma Dante muzsikájával konzonánsan hangzik: Dante szellemét Assisi Szent Ferenc lelke büvöli, a szentferencrendi Temesvári Pelbártból pedig Szent Ferenc lelke szól.

A Dante élete körüli századok a ferences eszményben sugárzanak, az Európa-szerte diadalra jutott misztikát a ferencesek oldják a magyarság lelki kincsévé. A magyar prédikátor kor alfája Temesvári Pelbárt, — kezdet, mely egyúttal alap is.

A magyar kultúra fiatal európai hajtását a ferences eszme oltja be. Elmondhatjuk: az ószövetségi magyarság magvetése Dante sírjára hullt.

Dante nagy festő társának, Giottónak szellemét is: Assisi Szent Ferenc lelke itatta át. Művészete Assisiban, Szent Ferenc sirtemplomában bontakozott ki, ahol a Szent Ferenc legenda képeit, a Szent Ferenc-rend három fogadalmát s Szent Ferenc megdicsőülését festette meg.

Dante a Színjáték paradicsomában idézi a Perugia alatt húzódo lejtőt, melynek, hol némileg megenyhül meredeke, egy nap jött e világra, egy nap, minőt a Ganges partja nem szül:

„Pero chi d'esso loco fa parole,
Non dica Ascesi, che direbbe corto,
Ma Oriente, se proprio dir vuole.“

(Azért, ki e helyről beszélni vágyna,
ne mondja *Ascesi* — felmenet —, mert nem igazság,
mert *Napkelet* név illik ily csodákra.)

A „Rite expiatis” kezdetű enciklika mondja, hogy egyetlen szent sincs, aki oly élénken tükrözné vissza Krisztus vonásait, mint Assisi Szent Ferenc.

A „Fioretti di Sancto Francesco” első fejezetében is ezt olvassuk: „Mindenekelőtt tudni méltó, hogy a dicsőséges Szent Ferenc mester, életének valahány cselekvésében Krisztushoz volt hasonlatos.”

Jeruzsálemtől kétezer év messzeségébe estünk, de Umbria hátszáz éves távlata úgytetszik: kinyújtott kezünkkel elérhető. Egy vallási tradíció aranyhidjának legfőbb tartóoszlopa Umbria virágos mezejéről nőtt az ég felé. — Egy koporsó, melyet Palesztinában zártak le: ezer év múltán Umbriában nyílt fel, — bizonyosság, hogy az Egyház a tradíció kulcsainak őrizője. Szent Ferenc testén kiverődött a szent stigma, Krisztus öt sebe, — bizonyosság, hogy a jobbra-balra leváló s alámerülő gnózisok között az igaz hit tisztán halad előre a történelemben s az Egyház szent *Grál*-ként viszi tova titkait az Időben.

Természetes azonban, hogy Szent Ferenc nem új Krisztus. Ha Szent Tamás megmentett bennünket a görögségtől, épp azal, hogy a görögséget szigorúan csak alapnak vette, — Szent Ferenc természet-románca a buddhizmustól ment meg, szóval a lélekvándorlástól is. Szent Ferenc még új vallásalapító sem, épp ellenkezőleg: mérhetetlenül elmélyít egy évezredes hitet: a kereszténységet. Szent Ferenc úgy viszonylik Krisztushoz, mint alkotás az alkotóhoz, mint hold a naphoz, de a holdba beletekinthetünk, szemünk könnyen elviseli.

Szent Ferenc jötte azonban egy nagy változásra is utal. A középkor nagy vezeklés volt, de nemcsak az embertermészet, hanem a természet ellen is. A pogányság ugyanis a természetet is bemocskolta s Assisi Szent Ferenc megjelenése épp egy hosszú bűnbánatnak, egy történelmi és emberi tisztulási folyamatnak a végét jelentette: „A víz megszűnt ugyanaz a víz lenni, amelybe a rabszolgák holttestét hajították, hogy a halak tápláléka legyen. A tűz megszűnt az a tűz lenni, amelyen át a gyermekek Molochhoz jutottak. A virágillat sem emlékeztet többé Priapus kertjének virágfüzéire...”

A természet felszabadult az évszázados tisztulási folyamat alól és új, csodálatos értelemben pompázott. Ennek a nagy felszabadulásnak volt mennyei követe a Poverello, aki így énekelt e csodáról az Istennek: „Dicsértessél, én Uram, dicsérjenek minden teremtményeid, kiváltképen testvérurunk a Nap, ki a napokat számunkra megvilágítja... Dicsérjenek, én Uram, Hold asszonytestvérünk s a csillagok, melyeket az égben drága

szépnek alkottál... Dicsérjen, én Uram, testvérhugunk a víz, mely dolgos és alázatos, drága és tiszta szűz... Dicsérjen, én Uram, testvérbátyánk a tűz, mely nevedben megvilágítja az éjszakát... Dicsérjen, én Uram, mi asszonytestvérünk az anyaföld, mely fenntart és kormányoz és sokféle gyümölcsöt, színes virágokat és füveket terem..."

S mikor Szent Ferenc a madárkáknek prédikált, azok egyre nyitogatták csőreiket, terjesztgették szárnyaikat s földig hajoltak előtte. Az egész természet így bókolt Szent Ferenc előtt; a Farkas bátyja és Bárány huga mellé símolt, Nap testvére, Víz nővere, Föld anyja: mind felé mosolygott, a virágok kelyhüket fordították felé. A kozmikus világ elevenedett meg körülötte. S a lelkétől átforrósodott lélekmilliók előtt a holt természet testvérré vált. — A kereszténység legnagyobb szellemei támadtak a nyomában: *Giotto*, kinek sírfelirata: „Ille ego sum, per quem natura extincta revixit” (Én vagyok a holt természet újraélesztője); *Dante*, kit a ferencések barna öltönyében fektettek a sírba; a zene fejedelme („Musicae Princeps”): *Palestrina*.

Szent Ferenc az érzelmi világ lánglelkű szentje. Csodálatos egyéniségét leginkább Szent Tamás lenyűgöző eszme-dómjai mellett lehet lemérni. Egyszerűség a fenség sziluettjében...

A mai világ barbár és duhajos. Mindennél fontosabb élvezetni Szent Tamás áhítatosan tiszta dóm-világába. De vajjon lehet-e az érzelmi élet előzetes ciklon-járása nélkül ide jutni? A Summák csarnokába való belépés előtt a világnak el kell mondania Szent Ferenc naphimnuszát!

A jeges, merev fogalmak alvadt életet jelentenek. A ferenceslelkű Prohászka írja azokról, akik a Pilis erdőiben hétszáz év előtt jártak: „Lelkiviláguk olyan volt, mint az erdő, telve valósággal s titokzatossággal. Nekik nem theóriák kellettek, hanem a valóság, még pedig a legszebb kiadásban, mint szép, tiszta élet s mint tüzes szeretet. Az ő szemükben a filozófia csak olyan szürke felhő volt, mely azért van az égen, hogy termékenyítő valóságot, esőt hozzon. Az a felhő is, bármily bodros s pompás, s bármily tündérpalástot borítson rá a leáldozó nap, csakis az akcióért, a tettért van. A legnagyobb tett pedig a szeretet... Nem theológiai szisztémákkal, hanem ezzel a gesztussal akarták az Istent s a valóságot átkarolni. Szomjasak voltak az Istenség csókjára s a csókot fogadni s viszonzni akarták. De a csókhöz szeretetük két ajk kell. A léleknek két ajka van; az egyik az értelem, a másik az érzelem; aki tehát a nagy valóságot s a végtelen Istent bírni, élvezni s megcsókolni akarja, annak azt mindkét ajakkal kell megtennie.”

„Az okoskodás tövisbozótban akad meg” — írja Prohászka —; „a tűz, mely ég és világít, irracionális, a szeretet az.”

Szent Ferenc égő szeretetében az Ige nem lett újra testté, de ezer éve a föld és ég nem volt egymáshoz oly közel, mint ekkor... Kétezer éve a föld és menny csókjából Krisztus fakadt a világra, az Ember. Szent Ferencben csak viharosan kö-

zeledett egymáshoz a két száj, a négy ajk... de szétválva, mielőtt összeértek volna: a Történelem fakad fel utánuk.

Szent Ferencben — Prohászka szavai szerint — Krisztus Urunk földön elszórt szeretetének szikrái álltak össze és gyúltak lángra. S ez a láng ide: Keleteurópára tükrözi az evangélium összegyűjtött sugarainak hevét. Keleteurópa népi tömegeit egyedül ennek a szentnek — a nép szentjének — szelleme tudta megmozgatni. Hunyadi diadalmas harcaiban a ferences lélek lobog, s a szerencsétlen végű Dózsa-forradalom mélyén is kezdeiben tiszta ferences eszmék éltek.

A ferences hit keresztes lelkülete emeli Keleteurópa Rómáját: Budát az evangéliumi küldetés missziójának magasságába. S Délkelet-Európa népei előtt glóriás fényben ragyog a szinte elérhetetlen ideál: a „fehér” Buda.

Atlasz és Prometheusz

Az ázsiai szellem kaoszába a kereszténység előképeként harmóniát teremtő hellén-római világ határai: nyugaton a Gibraltár, keleten a Kaukázus volt. E két végbástyára a két lázadó titán-testvért állították oda: nyugaton Atlasz vállaira rakták az új világ égtartó oszlopait, keleten pedig az ázsiai szellem elriasztására a Kaukázushoz láncolták Prometheuszt.

Amikor pedig a diadalmasan kibontakozó keresztény világ Rómát avatja a világ centrumává: az ősi keleti tanok s eretnek hitek e két végbástya ledöntésére törnek, hogy alapjaiban, sarkaiban forgassák ki a keresztény világot s döntsék meg Róma hatalmát.

Ismernünk kell azonban, hogy mi e keleti tanok lényege a keresztény tannal szemben. — Fejlődésmenetük csomópontja a magát visszatért Krisztusnak hirdető s Zarathusztra vallásának követői által keresztrefeszített *Mani*: belé torkollanak a régi formák s belőle indulnak ki az újak. A *manichaeus* filozófiának pedig minden alakja megőrizte azt az alapfelfogást, hogy a természet rossz, vagy legalább is a rossz a természetben gyökerezik, tehát megvannak a jogai a természetben. A *manichaeus* eszme néha dualizmusként lépett föl, amely a rosszat a jó egyenrangú társává teszi, máskor azt vallotta, hogy az anyagi világot démonok hozták létre s ha vannak is jó szellemek, ezeknek csak a szellemvilággal van kapcsolatuk. Az igaz hit szerint azonban nincsenek rossz dolgok, a dolgokat csak rosszul is fel lehet használni. A rossz nem önmagától fogva létező, hanem bukott angyal, a test és lélek pedig szoros egység: a halhatatlan lélek a test föltámadásában örök. Az igaz hit: teremtő optimizmus, mely örök keresztes háborút visel a pesszimizmus élettágadásával szemben. Nap, melynek sugarai legyőzik a föld egészségtelen nyirkát.

Már a kereszténység első századaiban is: a simoniánusok, bazilidiánusok, karpokratiánusok... mind-mind a varázslás, lélekvándorlás, sperma-kultusz keleti tanait viszik a keresz-

tény tanok közé. Az első nagyobb gnosztikus mozgalmakban a keleti lélek ölti magára a krisztusi köpenyt. A kígyóimádó ophiták, a nudista adamidák, a kabbalista valentiniánusok s ezer és ezer gnózis kaoszából kibontakozó hatalmas eretnek mozgalom az ariánusok hite, melynek lényege az Isten és a földi világ ellentétének megváltoztathatatlan diszharmóniája. Ezzel a hittel Niceában számolt le a katolikus vallás, Szent Athanáz krédójában. — Az egyidőre visszahúzódó eretnek tanok Marcionban, az V. evangelistában folytatódnak, kinek tanításait *Mani* vette át és terjesztette tovább. A manichaeizmus Afrikában és Kisázsziában egyaránt terjedt. Afrikában a priscillianusok mozgalmában élt tovább, akik spanyol földön át délfrancia területre hurcolták be s ezzel Európa nyugatán a katharok mozgalmának vetették el a magvait; a keleti manichaeizmus az archontikusok szektájából fakadó kaukázusi eretnekek: a paulikianusok révén fejlődik tovább. Utóbbiak a bizanci császárok ellen zúduló arab és török támadások állandó segítői és előkészítői, ezért a császárok nyugatra dobták át őket. Már a VIII. században Thrákiába szigetelték egy részüket, egy nagy áttelepítésről a X. században is hírt hallunk, nagyarányú elterjedésük még a XII. században is állandó gondot okoz Konstantinápolynak. — Így került be az ázsiai eretnekség Európa keleti és nyugati vérkeringésébe. És csak természetes, hogy a keleti és nyugati testvérek nemsokára egymás kezét keresték... A keleti katharok: a bogumilok s a nyugatiak: az albigensek között hamar létre jön a kapcsolat. S nyugat katharjai reménykedő pillantással lesik a keleti katharok fészkeiből: Boszniából az új idők pirkadását, hol Nikétás, az összes eretnekek pápája él.

Szent Bernát nagy harcokban győzi le a provánszi eretnekek mozgalmát. A menekülők Németország, Csehország és Magyarország felé veszik útjukat. Az Anglia szigeti fekvése miatt függetlenül fejlődő Wicliff-mozgalom hívei is szétszóródnak s vetésük nyomán cseh földön Husz alapítja meg új hitét. Híveinek egy csoportja később felveszi a kapcsolatot a boszniai bogumilokkal s az ősi katolikus magyarságot északról a husziták, délről a bogumilok fogják diótörőbe. S amint korábban, a nyugati harcok során, a délfrancia eretnekek az arabokkal szövetkeznek — a bogumil nemzetség is: mohamedán hitre térve, a török óriás árnyékába húzódik.

Politikai síkon Hunyadi János és a reneszansz stílű, de barokk ösztönű Mátyás diadalmasan állja a szorítást. A vallás síkján a ferences lélek dobog, nagy fényben hirdetve Buda mitozsát. Még Dózsa kereszteseit is ferencrendi szerzetesek lelkesítik és toborozzák a pogányok elleni harcra. De a nagy szándékok hirtelen összeroppannak, a kereszties magyarság után a szittya magyarság is elvérzik Mohácsnál. A törökök nyomát a templomok szentképeinek kiharcolt, kiszúrt szeme jelzi — a huszitákét a görögus templomablakok kerekre falazott csücsíve... Vörös a láthatár s köröskörül kerye száll, mely végleg betemeti a nagy mult nagy hitét — s nemsokára senki

sem emlékszik többé reá. Azonban egy ideig még javában harsog a prédikátorok szava: Istent és Sorsot kutatva...

Mára a Kaukázus lelancolt titánja: Prometheusz letépte láncait és... Párizs reménykedő pillantással lesi Moszkvából az új idők hajnalhasadását. És nyugaton — 1936! — Atlasz vállán is reng az ég s a keleti titántestvér kinyújtotta Atlasz felé biztató kezét.

A mai németség harci szellemének Nietzsche teremtette meg ideológiai fundamentumát. A Rosenberg-mitosz felkelő napját Nietzsche csillaga előzi. A „Wille zur Macht” írójának költői formában összefoglalt filozófikus műve: *Also sprach Zarathustra*, melyben az iráni harci próféta hangján keresztül hirdeti meg filozófiáját.

Manit annakidején Zarathusztra hívei feszítették kereszt-re. A történelemben érkező Antikrisztus manichaeusokat ismét Zarathusztra szelleme feszíti keresztre — a történelemben. — A nyugati titán kezét a keleti testvér kiejti kezéből, az új világ égtartó oszlopai Atlasz vállára nehezdednek vissza: megszületik Hispánia.

A falangista Spanyol Birodalom legújabb történelem Európa új történetében. Nem tudni, Itália új reneszansza s Germánia új reformációja után egy új középkort valósít-e meg, de bár csak megvalósítaná a legkevesebbet, de minden „keresztény történelem” sine qua non-ját: a „katakomba kereszténység” új történelemben lépését; az új pogányságok és eretnekségek között egy athanázi krédó evangéliumi tűzében: egy új Niceát; a föld egészségtelen nyírka fölé tűző Napot...

Ha Európa két sarka: a Gibraltár és Kaukázus ma már nem is jelenti a világ határait, ma is olyan pólusok, melyek körül a világ sorsa fordul. A nyugati végeken diadalmasan leng a kereszt zászló: keleten azonban a mongolság az úr. „Nem hisszük az Istentől teremtett világot, nem hiszünk a Creator Terraeben” — vallják a manichaeizmus nagy történelmi kitalálói: a Kaukázus vidékéről származó Sztalin birodalmának népei.

A nagy világtörténelmi kérdések mindig mélyen vallási kérdések is, minden politika mélyén — ha igazán világot mozgató politika — a hit évezredek problémái húzódnak. Atlasz és Prometheusz örök lázadásának leghatalmasabb történelmi epochája újra felszínre vetette azokat a mélybe szorult, de most vulkánként kirobbanó teremtő erőket, melyek a birodalom, faj és hit magasabbrendűségében teremtették meg azt a világot, amelyet „Európá”-nak nevezünk.

A rokon mélységek a vulkánal együtt mozdulnak: miként a Spanyolhon felől érkező tengerrengés a kelta szellemben hullámszik tovább s Nyugateurópa oly ősi katolikus népét, mint az ír őrtállásra int — az orosz rejtély, ahol a Magna Hungaria egy birodalmi, népi és vallási álomnál több, a mi végvári népünk lelkében mozdítja fel a birodalmi, népi és vallási teremtő erők történelmi szándékait.

De hol van minálunk a galileai halászsok világa? S hol

a niceai tett? Avagy a roppant világerők mérkőzésében a keresztény magyar küldetés végleg a katakombákba szorul? Végleg kiégett a kereszties lélek a Duna-Tisza tájon?

A remény szikrája még ég a hamu alatt. Miként Prohászka mondja: „várja a nagy idők alágyujtását!” — S egy nép, amely a legnagyobb géniuszainak hitéről lemond, amely a géniuszai révén szívében foganó ideálokról megfélemedezik: az öngyilkosságnak a gyilkosságnál is súlyosabb bűnét követi el.

A legnagyobb magyar tettek egyike ma: az önmagunk mélységeibe szállás, mérhetetlen lelki kincseink összefogása újszövetségi történetünkhöz. Úgy is mondhatnók: leszállás Szent Patrik purgatóriumába.

S én most idézem nyugat számunkra szinte hiperbóreusi végeiről az ír Chesterton szavát, mely szüntelenül zengve az időben, hozzánk — Avar-domb kincsenek őrzőjéhez — elsősorban szól: „Hirdesetek Keresztes Háborút!”

Új középkor

Ma: krízisben élünk. A Kaukázus leláncolt titánja letépte láncait és segítő kezét titántestvére: Atlasz felé nyújtotta. Európa megingott, sarkai kifordultak. Nagy viharok szelei fújtak keresztül Európán s lefújták a pernyét a betemetett ősi alapokról.

Ezen az ősi alapokon születik ma ujjá minden nép, ezért ma minden mult mindennél jelenvalóbb a népek életében. Szétszállt a pernye a mi nagy multunkról is: a századokba temetett Buda-mitosz egyre tisztábban tündököl. Ideája ott dereng a ma nagy magyar sorsérzőinek szeme előtt; ott húzódik írásaik soraiban. A hajdan kiszúrt szemek újra látókká lettek, a lélek befalazott csúc sívei újra felszakadtak. A Buda-ideát talán egyik sem látta teljes hatalmában, de mindegyik látott belőle valami fontosat — s jelentette.

A XX. század magyar váteszei nem csupán *per* „Európához szólnak” — a középkor dantei, giottói, palestrinai világának első méltó örökösei és kiteljesítői. Dante: Szent Ferenc szellemétől bűvölt — a magyarság mai nagy szellemei valami módon: vagy a misztikus vagy kozmikus életérzés, vagy a dantei mélységek és fölségek távlataiban Dante méreteihez nőnek.

A magyar géniusz ma különösen nem maradt adósa népének. Szellemei a mult századok nagy romantikus szellemeinek is természetes örökösei, de a Dante sírjára borult ferences-prédikátori lélekkel találva meg a mély vallási kapcsolatokat: szellemük klasszikussá izzott s dantei szintre emelkedett.

A ma nagy magyar váteszeit dantei mértékkel mérjük; nagyságuk és lélekrokonságuk mellett feljogosít erre egy magyar gyökér a XVI. századból, ama Tar Lőrinc pokolban já-rása ...

Az új magyar géniuszek dantei világán át pedig szabad az út az új középkor roppant lélekhorizontja felé.

*

A görög életforma és szellem szintézise a keresztény lélekkel és metafizikummal az új középkor világát szakítja fel. Balkán, illetve a Keleteurópává szétterjedt mélygörögség az ígéretföld, ahol Assisi Szent Ferenc természetkiengesztelése egy eddiginél kozmikusabb mélygörögséget szabadít fel a keresztény világ számára, mely korlátokat feszítő dinamizmusában szinte egy dionyszosi életmórral rokon. A Föld = alap; nem menny és nem csúcsív. De az Ég alatt, mit vázoltam: ez a Föld...

A régi középkor pedig nem jön vissza, a történelem nem ismételi. Csakis olyan kor jöhet, amelyben az egyetemes európai mult él: a középkor mellett a reneszansz és felvilágosodás nagy vívmányai is. A határtalan anyagi előretörés s a történelem és természettudomány nagy megtapasztalásai után a középkor eszményei csak jóval magasabb síkon képzelhetők el. Ezeket az ideálokat a nagy történelmi és emberi megtapasztalások olyan magas síkra feszítik, ahol immár immunisok azokkal a romboló erőkkel szemben, melyek hajdan szétoldották és rombadöntötték. E megtapasztalások után ezek az eszmények csakis kifinomultabb és elmélyültebb formában jelentkezhetnek s léphetnek a történelembe.

A középkor bűneit senki sem kívánja vissza, viszont az új világ eddigi irányában olyan új „középkor” felé tart, mely csak és kizárólag ezeket a bűnöket támasztja fel. A barbár kort visszaszorítani nem lehet, de megneemesíteni — igen. A középkor roppant távlatú kor, nagyok a bűnei, de nagyok az erényei is; tarka élet sűrű-forog benne. Ma: a középkori nagy bűnök kísértetjárásában időszerű a középkori erények valószínűsítése, mert nélkülük a világ nem siralomvölgyggyé, de pokollá válik.

Ma — krízisben élünk. A történelem kritikus éjidejéről egy modern orosz szellem — Berdjajev — beszél: „Az éjszaka metafizikaibb, ontológiaibb, mint a nappal. A napfény meg-aranyozó fátyla sem a természetben, sem a történelemben nem örökéletű; csakhamar eltűnik, nincs benne semmi mélység... Az éj épp oly szép és isteni, mint a nappal, éjjel fényesen ragyognak a csillagok, az éjjel olyan kinyilatkoztatásokat hoz, amilyeneket a nappal nem ismer...”

Berdjajev a ma krízisét látja, ugyanekkor azonban az ír Chesterton a keresztény utópia álmodója, a holnap fénylő városa: Új-Jeruzsálem felé tekint.

A mai nagy magyar géniuszek közül, kiket Dantéhez mérünk, sokan még itt élnek közöttünk, ketten azonban — *Prohászka és Ady* — már Dante szeráfi útjait rójják; esontjaik ígéreteként fekszenek a földben.

Ady jelenti a ma krízisét, a történelem éjszakáját, *Prohászka* a holnap ideáját, a lélek nappalát. — *Prohászka* az új világot az éj foszladozásának s a nap keltének nevezi, melyben a világ színei kigyúlnak, alakjai megelevenednek: „Az idealizmus a nap, a materializmus az éj s ma a baglyok s éji pillék országa leáldozik...” — De *Ady* szerint: „Az éjszaka a nappal méhe. Az éjszaka a levetkőzött élet. A nagy emberi dokumentumokat az éjszaka kovácsolja. Nagy örületek és nagy igazságok az éjszakában fogantatnak. Az éjszakában, melyet nem ismer a nappal...”

Demény János

MIHÁLY LÁSZLÓ:

FELELET

Megmondjam miért is e csend, annak a titkát,
hogy hallgatok, s a számon egyre ritkább
lett már a költemény. S ha szól a versem
olykor, szomorú akkor is. Ó, nem a verseny,

nem is a nyers világ, ami visszariaszt,
nem is a prózai gondok. Szenvedni azt
jól megtanultam. „Mesterségem” — mondanád
jól szituált polgár — ámde a vád,

hogy bohémkedem, reád visszahull.
A szesz nem hajráz lelket, s józanul
tekintek végig mindenem. De hogyha holló
károgo mindig fölöttem és százezer olló

csattogtat cenzurát: épp százezernyi zsarnok
— s nem mint régen egyetlen hivatalnok —
gyürközik, hogy pöffeszkedőn letaglóz:
nincs közöm semmiféle szép szavakhoz.

Mintsem hazudjak, inkább szót se és a maszkot
fel nem veszem álcázni önmagam. Mulasztok,
meglehet, ám, ha igazul nem vallhatok
többé: színeskedjék más, én csak hallgatok,

s idézem a sokat szidott „sötét középkort,”
s „bűnös” rinascimentot, az egy kritikust, a békét:
szegény költő gyönyörű menedékét.

VÁROSI ISTVÁN :

VERSEK

LUCIFER DALA

Csak apró fény volt Ráfael,
Ha villant égi fényem.
Kevés vakítóbb született
Az Alkotó kezében...
Az Isten nézett boldogan, tündöklő, tiszta égben
És most... csupán az átka jut e végtelen sötétben.

Bőlesebb voltam, mint Uriel,
Égőbb szavú, mint Gábor.
Nagy tüzes lényem másokat
Terelő égi pásztor...
És most az ürbe hull szavam és perzselő zsarátban
Gyülölten, nyögve, kénytelen követ fekete nyájam.

Mihály csodált, akár a föld
Zuhatagját a csermely...
S birkozó, nagy, feszült erőm
Az ő kezén veszett el.
Mert hű maradt és Istenét szolgálta: égi szolgálta,
Míg én zuhantam pártosan, de gőgösen a porba.

Hah! hogy gyűlöllek bennetek,
Ti angyalmilliárdok!
Most már csak enyhülés nekem,
Ha szórok kínos átkot
Felétek s bennetek Felé, ki ül a roppant trónon,
Míg én dühödten, láncokon, lángokban forgolódom.

Ó, hogy gyűlöllek Betlehem
S te földreszálló Gyermekek...
Örök nagy harcom térein
Végleg te ujjad vert meg:
Mert Adám vére folyamán bár egyre csak halászok,
De zsákmányt többet visznek el a tizenkét halászok.

S már jő a nap és Jozafát
Völgyén a harsonákat
Mégfújja égi szolgálhad
És addig harsonáznak,

Amíg a függőnye lehull időknek, századoknak
S harcomra tarló talpakon örökre rátaposnak.

És nem lesz többé enyhülés
Sohol se. Légiómat
Se föld, se ég nem féli már
S nem téphetem a jókat
Isten kebléből karmaim közé... csupán az átok
Virraszt időtlen lényemen s időtlen vijjogások.

A SZENT

Ott lebeg
A partnélküli nagy vizek felett
Mint büszke sas. Hunyorgó szép szemében,
Akár a nap szikrázó nyári égen,
Kinyúltan ég az örökkévalóság.

Perzselő
Mint lángbaborult erdős hegytető
S mint óriásra szökken éji máglya.
Vakulva nézzük s fehérfényű lángja
Fölmelegít a hideg csillagokra.

Csavarog
Amerre hull a vér és csalatott
Könny szivárog az emberek szeméből.
Csak mosolyog és kérges tenyeréből
Megeteti a döbbent keselyűket.

Ott marad
Évekig is, ahol a sivatag
Szívet szárít és agyvelőket nyársal.
Ő andalog és illatos virággal
Símogatja az éber oroszlánt is.

Angyalok
Szórnak kezére csillogó magot
És ő azt mind a száraz földre szórja.
Vetését titkos kéz növeszti, óvja
S haját az Úr galambfehérre festi.

Emberek
Fölényes arca sokszor ránevet,
Míg jár és kél irdatlan távlatokban.
S mikor szíve a földön végsőt dobban,
Értetlen szájjal kérdezik: ki volt ez?

Városi István

5.

A gyászoló asszony iránt kötelezettségei vannak a férjnek, osztoznia kell szomorúságában, alkalmazkodnia kell hozzá. Mária apjának halálhíre megzavarta Ákost, rá kellett eszmélnie, hogy felelős az asszony sorsáért, aki miatta szakított családjával és aki rajta kívül senkire nem számíthat. Ezekben a napokban tudta meg azt is, hogy felesége más állapotban van. Megdöbben, kétségbeesetten vette tudomásul, hogy most már semmiképpen sem szabadulhat, végérvényesen belekerült a család taposómalmába. Nem talált örömet abban a tudatban, hogy apa lesz, tiltakozott ellene, reménytelenül töprengett, úgy érezte, becsapták. Ha azért az örömet, csodálatos elragadtatásért kellene egy életen át tartó rabsággal fizetnie, amit a szerelemtől várt: talán megnyugszik és beletörődik. Így azonban elviselhetetlennek találta. Visszaemlékezett nászéjszakájuk kedvetlen hangulatára, első testi találkozásuk kiábrándító és megalázó perceire, első közös hajnalukra, mikor nem mertek egymásra nézni és úgy érezték magukat, mint a meggyalázottak. Irtózva gondolt a megszületendő gyermekre, aki ezen az éjszakán fogant és akiben csalódása öltött testet. Lázadozott a természet kegyetlensége ellen, átkozta az élet aljasságát, amely ellen nincs védekezés. Mária fölött, álljon meg a maga lábán: nyugtatta magát eddig; de mit tegyen magában egy terhes asszony, egy tehetetlen kisgyerek? El kell tartania őket, folytatnia kell az évezredek láncot, el kell fogadnia mindazt, amit gyűlöl, amit megtagadott és aminek a tönkretételére Horváthékkal szövetkezett.

Barátai nem tudtak róla, hogy megnősült és ő nem említette. Szégyellte és úgy gondolt rá, mint ideiglenes állapotra, rossz álmra, amiből majd fölébreszti Horváth megígért forradalma. Nem látták még világosan, mi lesz ez a forradalom, de láza már egyre jobban megejtette őket, határozatlan vágyaik teljesülését, győzelmes föl szabadulásukat várták tőle. Mindent kockáztatni: nincs ennél végzetesebb jelszó; a kockázat ígézőbb, mint az eredmény. A lélek kiszökik köréből, az ember lebegni kezd a világban, ittas területenkívüliségben él a minden és a semmi között. Könnyebb lesz, mint az ágáról lehullott levél, amit szeszélyes szelek sodornak utcáról-utcára a város őszében. Nem vállal semmit és minden lehet, megrészszezik a merész hittől, hogy a semmi ezerszer több a valaminél, és hogy aki tagad, többet ad magának, mint aki a

mindenségből kihásítja szegényes, de biztos kis birodalmát. Aki választott, eladta magát, aki megtagadja a választást, mindent megtart magának.

Inkább akartak csavargók lenni, mint polgárok. „Egyelőre nem kell föltűnést kelteni” — mondogatta Horváth. Türelmetlenül várták, mikor ér véget ez a lappangás, mikor vethetik bele magukat szabadon a megváltó forradalomba, mikor vágthatják már végre megvetésüket a gyűlölt „másik világ” szemébe. Egyelőre még a színlelés művészeténél tartottak, Horváth nem engedte, hogy otthagyják a családjukat.

Valamennyiük között talán Ákos volt a legtürelmetlenebb. Az iskola színpada még túl közel volt, nem tudott volna ürügyek nélkül szakítani Máriával; ahhoz hogy elhagyja, méltó díszletekre várt, nagy jelenetekre, amelyek igazolják. Az asszony nem tarthatja meg gondolatlan gyerekeknek, felelőtlen szélhámosnak; be kell látnia, hogy többre hivatott, önként kell elengednie, megdöbbenő és magasba ívelő sorsára hagyania. Mint egy regényben, jönnie kell egy hatalmas forgószélnek, amely fölkapja és elsodorja; Mária könnyes szemmel néz utána, legendát sző életéből és halálig őrzi emlékeit.

Ez a forgószél lesz a forradalom. Ákos előtt néha föltűnt egy kép: mámoros tömeg viszi a vállán és Mária megadással integet utána az ablakból. Nem tudta elviselni a gondolatot, hogy ő a méltatlanabb, szüksége volt erre a döntő igazolásra. A forradalomtól ugyanazt a határozatlan fölszabadulást várta, amit pár hónappal ezelőtt a szerelemtől. A szerelemben csalódott, a forradalomban nem akart csalódní, a nagyság utolsó, elszalaszthatatlan alkalmát látta benne. Gyűlölettel nézett az asszonyra, aki szövetkezett a természettel és kijátszotta utolsó, legnagyobb kártyáját: gyermeke lesz és a gyermeket aljasság nélkül semmiért nem lehet elhagyni. Csak egy érthetetlen és tragikus mozdulattal, hátborzongató fintorral talán.

Ákos arra gondolt: föbelövi magát.

De búcsút mondhat-e a világnak, aki még semmit nem tett, elég-e készülétének mulandó emléke? Megrázó jelenet: homlokunkhoz illeszteni a fegyvert, de ki biztosít, hogy az utolsó pillanatban sikoltva elénk borul egy nő, kiüti kezünk-ből a revolvert egy jóbarát; ki biztosít, hogy a golyó, melyet a nagy élőkép magasztosságában a mennyezetnek szántunk, nem agyunkat roncsolja-e szét majd? Az ifjúság csak az életben hisz, nem az életnek; érzi, hogy a valóság hitvány rendező és aki rábízta magát, kontár. Az öngyilkossággal nem a halálért foglalkozik, hanem azért, ami a megakadályozott öngyilkosság után következik. Ha eszébe jut, hogy keserű álma valóban beteljesül, egyszerre ökölbeszorul a keze; számára nincs szörnyűbb, mint egy halott, aki még mondana valamit, de hiába rázzák a vállát, feje félrecsuklik és ajkán szavak helyett vér szivárog. Ha meg lehetne halni egy szép mozdulattal és tovább lehetne élni halottan, ha a halott maga alakíthatná emlékét és hatását, elmenne és megmaradna, olyan-

nak, amilyenek abban a pillanatban látta magát, mikor elhatározta, hogy elmegy!...

Meghalni nem lehet és élni nem érdemes. Mire vár még?

Ákos nem tudott felelni. Csak azt tudta: sorsát, amit választott és amit Mária terhessége megpecsételt, képtelen elfogadni.

* * *

Horváthtal megállapodtak: hetenkint kétszer találkozni a ferencvárosi kocsmában. A forró nyárutó hirtelen végetért, napokon át szakadt az eső és utána szeles, hűvös, felhős napok következtek. Az ivó mocskos, ujjnyomos ablakain át láttak az utcára és szemközt a beépítetlen telkekre. Távolabb a liget bokrai mozogtak, sánta utcasöpőrő kotorta halomba a leveleket, gyerekek rugdalták a rongylabdát és villamosok rohantak vad csörömpöléssel. Halmos folyóiratokat lökött az asztalra, összehajoltak, Jászi Oszkár cikkeit olvasták, Horváth cigarettázott, a füst csípte a szemüket.

Ákos legutóbbi beszélgetésükön töprengett. „Mindenkinek a környezetében kell elkezdenie a forradalmat, — mondta Horváth. — A legnagyobb ellenség a család. Lassú aknamunkával kell aláásni; minden összeomló családdal egy lépést teszünk előre. De mindennek úgy kell történnie, hogy a lehető legkevesebbet vegyék észre belőle. Az emberek, ha elkapták őket a család, olyanok, mint a madarak. Őnek a fészükön és megérik a veszélyt. Lármát csapnak, összeszaladnak.” Ekkor három munkás jött az asztalukhoz, Horváth hívta őket. Pártbeliek voltak, Horváth hirtelen elhallgatott, az orosz forradalomról beszéltek, Engelsről és a háborúról. „A háború itthon fog összeomlani” — mondta Horváth, jelentősen a fiúkra pillantott, de a családot és az ő külön földadatukat nem említette.

Szabónak és Halmosnak könnyű, gondolta Ákos. Mária jutott eszébe, Mária és a gyermek. Horváthnak igaza van: a legfőbb jó a szabadság, a világot csak szabad emberek tudják átalakítani. Aki lekötí magát, elárulja az eszmét. Hogy vallaná be, hogy családja van? Kivetnék maguk közül, csalónak tartanák. És ő akarja a szabadságot, semmi mást nem akar, csak azt.

— Azt értem, — szolt váratlanul és félretolta a füzeteket, — hogy el kell tépni minden köteléket. De vannak jóakarató emberek, akik osztják a mi fölfogásunkat, csak későn jöttek rá, családjuk van, gyerekek, mit csinálnak azok? Ki kell rekeszteni őket, mert olyan állapotban vannak, ami a célunk megfellelő? Ellenségnek kell tekintenünk, pedig végeredményben fegyvertársaink, és nem is tehetnek az állapotról.

Elhallgatott, zavartan dobolt az asztalon. Horváth gúnyosan mosolygott.

— Polgári aggodalmak, — mondta. — Különben is, — nézett szúrósan a szemébe, — mit fáj neked a más feje? Ta-

lán szerelmes vagy? Értsd meg, nincs szükség elméletekre. Magunkon akarunk segíteni.

Mikor elváltak, Halmos félrevonta, együtt mentek végig az Üllői-úton. Hideg volt, fújtt a szél, alig hallották egymás szavát.

— Végeredményben neked igazad van, — kiáltotta Ákos fülébe. — A dolog nem olyan egyszerű. Tapossak keresztül az anyámon, azért, mert az anyám? Valami hiba van itt, csak nem tudok rájönni, hogy hol. Horváth rejtvényei gyanusak egy kicsit, nem?

Ákos megdöbbsent. Úgy érezte, ha Horváth nincs, igazán nem marad más számára, mint a revolver. Ebben az esti órában, a sárga gázlángok alatt minden lehetségesnek tűnt.

— Nem, — mondta lassan. — Különb, — tette hozzá, — az egész élet olyan, mint egy gyanus rejtvény.

Olyan őszintén mondta ezt a színpadias, nagy mondatot, hogy Halmos megborzongott. Letépett falevelek röpültek át a gázlángok udvarán. Mintha ilyen elsodort levelek lennének és nem tudják, hová viszi őket a szél. A házak árnyéka megnőtt. Rossz érzéssel siettek tova, figyelték egymás lépéseit. A Rákóczi-térnél elbúcsúztak. A padokon, suhogó bokorágak alatt aludtak a szegények. Egy percig tanácstalanul fogták egymás kezét. Mind a ketten szerettek volna mondani valamit. De érezték, hogy nem szabad és nem lehet kimondani.

Ákos jobbra fordult, a külső városrész felé. A tűzfalak árnyékában öreg örömlányok sétáltak, fáztak, nyakukon összehúzták a vékony ruhát. A szél valahonnét elhozta egy toronyóra kongását.

* * *

Szabónak nem voltak aggodalmai. „Maradj a helyeden, ne aknázd alá a helyzetet, — töprengett Halmos, — célnak kevés és aljas; ha szakíthatna az ember mindennel, otthagyná az anyját, élhetne a maga felelősségére úgy, hogy tud! De fogadjam el az ebédet, amit ad, és ugyanakkor ne fogadjam el a konyhát, amiben főzi, a munkát, amellyel elkészíti! Hitvány dolog.” Szabó vállatvont. „Polgár vagy menthetetlenül. Ha lehetne, ott tudnád hagyni? Ürügyeket keresel, szenvedni akarsz, tépelődni; igazi polgári fölfogás, és a legrosszabb, mert dekadens. Ha kicsit gondolkodol rajta, önzés, magadat tartod fontosnak, azt, hogy méltóságot keress az állapotodnak. Aki gyöngre tenni, talál valami magasztos szenvedést, amiben „elég és fölörldök”, ahogy a könyvek mondják. Tisztára ilyen örlődő típus vagy. Sajnálak. Soha nem leszel szabad ember.”

Ákos szótlánul hallgatta vitáikat, mindig annak adott igazat, aki éppen beszélt. Halmost rokonszenvesebbnek találta, de úgy érezte, Szabót kell követnie. Egyszerű: „Légy aljas, okoson önző, ne törődj semmivel, csak magaddal.” Szabó forradalma magánügy volt, irtózott a párttól, úgy akart élni, mint a magányos farkas.

Igazolja-e az aljasságot a jövő eredménye? — tünődött.

Nehezen tudott hozzászokni a gondolathoz, hogy tervszerűen aljas legyen. Csalni, színlelni, hazudni: nem ezt várta és mi értelme van akkor az egésznek? Elhatározta, hogy beszél Halmossal. Tisztázzák a helyzetet. Vagy szakítsanak mindennel, vagy hagyják ott Horváthot. De amikor maguk maradtak, hallgatott. Hogyan vallja be házasságát, annak a szerelemnek a kudarcát, amelyet háromnegyed éve még Halmos is csodált és irigyelt? Elkedvetlenedett a végtelen magyarázatoknak már a gondolatára is, sejtette, hogy az első szavak után már hazudni fog, képtelen megmondani az igazságot, képtelen úgy levetkőzni, hogy vetkőzésével újabb és nagyszerűbb köntöst ne öltön magára. Érezte, mennyire elmondhatatlan minden emberi sors, milyen képtelenség behatolni egy másik ember életébe. A legkényesebb dolgokat nem lehet közölni. Az ember be van zárva az életébe, mint egy börtönbe. Legföljebb a karját dughatja ki a rácson. Vagy ki is sétálhat, de csak állózetben, és az ember csak az igazi ruhájában az, aki.

Tudta, hogy nem lesz ereje választani. Megfogadja Szabó tanácsát, de az igazi, nagy aljasságokra nem lesz képes. Rabolni nem tudna, lopni igen. Ölni nem, sérteni igen.

Máriát egyre többször vették elő a terheesség apró, múltó rosszullétei. Aggodalom fogta el. Eddig megvoltak, tanítványától megkeresett annyit, amennyi mindennapi életükhöz szükséges. De mi lesz, ha nem tud tovább tanítani, ha teste elformátlanodik és elküldik?

— Valami kereset után kellene nézned, — mondta egy este Ákosnak.

A férfi bólintott.

— Majd nézek, — mondta.

Mária elhúzta a száját. „Majd”: olyan reménytelen, céltalan szó, különösen ha Ákos mondja!

Szombat este még a szíve verése is elállt meglepetésében és örömeiben, mikor a férfi elé tette a pénzt. Akadozó, meleg boldogság öntötte el. Hátha csak ostoba közbjáték volt, ami idáig történt közöttük és Ákos mégiscsak visszatér hozzá, hozzájuk? Életében először volt büszke rá, először érezte, milyen jó annak, akiről gondoskodnak.

— De hát hogyan, — kérdezte, — honnan?

Ákos elfordult.

— Te mondtad, hogy nézzek valami után. — Egyszerre föltűnt előtte egy utcarészlet: a Múzeum-kert őszi fái és szomkőzt a körút házai. — Könyvelek egy üzletben, — tette hozzá mellékesen. — Egy kalapüzletben a Múzeum-körúton. — Különös, feszélyezett kényszert érzett, hogy minél többet és minél részletesebben beszéljen erről. — Tudod az a nagy üzlet. Ilyenkor ősszel sok a munka. Kezdetnek elég, aztán majd lesz más, valami rendesebb.

Egy pillanatra fölnézett, tekintete találkozott Máriáival. Az asszony szeme büszkén, fátyolosan csillogott. Nem tudta elviselni a pillantását. Elpirult, fölállt, átment a szomszéd

szobába, hanyattvetette magát az ágyon. Kint esett, zúgtak a csatornák. Utálta önmagát, az egész világot.

* * *

„Könyvel egy üzletben. A nagy kalapüzletben a Múzeum-körúton.” Máriának néha egész váratlanul eszébejutott ez a mondat. Délután, mikor a tanítványához ment, letért megszokott útjáról, végigment a Múzeum-körúton, megállt a kalapüzletek előtt, figyelmesen nézte a kirakott holmikat: a fekete-szalagos szalmakalapokat, komoly cilindereket, hetyke sapkákat és körülöttük a színes csokornyakkendők tarka lepkéit. Éjszaka néha kalapokkal álmodott és csokornyakkendőkkal.

— Külön szobád van? — kérdezte pár nap múlva.

— Hol? — csodálkozott el Ákos.

— Hát az üzletben!

— Ja... Mit képzelsz, egy könyvelőnek...

Elköltötték a sovány vacsorát. A gázon forrt a mosogatóvíz.

— És mondd, — próbálkozott meg újra az asszony, — melyik a te üzleted?

Ákos fölugrott, levágta a félig összehajtogatott asztalkendőt.

— Ugyan hagyj már engem ezzel az örök faggatással. Nem elég egész nap, az ember dolgozik, mint egy állat, még itthon is...

Vérvörös volt, bevágta az ajtót. Szédülve állt meg a sötétben. Kinyitotta az ablakot, lenézett az udvar homályába. Fölszállt a lucskos földszag és a konyhák nehéz hagymaillata. Az ég felhős volt, az ablakokban sorra kialudt a világosság. Homályosan arra gondolt: legjobb volna éjszakában élni, hogy ne láthassák az ember arcát.

Mária ajkába harapott a gorombaságra, de nem sírt. Gyanuja, amely napok óta bujkált benne és minduntalan kérdészködésekre készítette, egyszerre megerősödött.

Másnap szombat volt. Sietve végzett a tanítványával, rohant az üzlethez. Egy percig tétovázott a kirakat előtt, aztán elszántan benyitott.

— Korondy Ákos könyvelő úrral szeretnék beszélni.

Értelmetlenül néztek rá.

— Kivel, kérem?

Megismételte.

— Nálunk nincs ilyen nevű úr.

— Nem is volt?

— Nem is volt.

Arcát előntötte a vér, zavartan köszönt, soha nem érzett sötét indulat lobogott benne: most az egyszer végére jár mindennek, minden játéknak, hazugságnak és aljasságnak, beleveti magát a szenvedésbe, a fájdalomba és a megaláztatásba, hogy utána szabadon gyűlölhessen!

Egy pillanatra még föltámadt benne a remény: hátha a

másik üzletben megtalálja. És döbbenet eszmélt rá: nem örülne, ha megtalálná.

Akost a másik boltban sem ismerték.

Mária a bosszú és a leszámolás lázában, szégyentől vörösen és haragtól mámorosan sietett az utcán. „Ó, az aljas, a gyalázatos!” — mondta magában, — „hát egészen hülyének néztél?” A közönséges szavaktól valósággal megittasult. Ha Ákos most véletlenül elétoppan, talán kiáltozni kezd vele kócosan és habos szájjal, mint a kültelki bércaskasárnya asszonyai a tunya rokkantakkal. Nem az fájt legjobban, hogy Ákos hazudott, hanem hogy ilyen egyszerűen becsapták, hogy naívan elhitte az együgyű mesét: „Könyvel egy kalapüzletben.” Keserűségében könnyes lett a szeme. „En szerencsétlen, ostoba nő, elhittem, még örültem is neki, vakon és bután, mint egy szerelmes bakfis!”

Céltalanul rohant a belváros szűk utcáiban. Egy-egy perc szítálni kezdett az eső. Az egyetemi templomban ötöt vert a toronyóra. Megszédült, émelygett, bevánszorgott a Múzeumkertbe, leroskadt egy padra. Fölötte zizegtek az ágak a szélben. Iskolásgyerekek jöttek, vidám kiáltozásukat visszaverte a Múzeum roppant, kopár szürke kőfala.

Rosszulléte lassan elmúlt. Lelke is megenyhült; ellágyult, kisiklott haragja szorításából, szomorúan tűnődött: már a dühös ridegségben sem találhat orvosságot, lényéből különös, meleg sugárzás indul el, mint valami olvasztó tavaszi fuvalom...

Sötétedett. Gyujtogatták a lámpákat.

Fölállt, elindult a Józsefvárosba. Az utca csöndes volt; komoly paloták sorakoztak itt egymás mellé, köztük egy-egy kolostor; redőnyeiket lebecsátották, tüntetően elfordultak a közelgő új időtől, amely már nem az ő idejük. Máriának úgy tűnt, van ebben a nagy nyugalomban valami baljóslatú. Annak a nyugalma ez, aki már elvégzett mindent magában és nem fog menekülni akkor sem, ha kövek röpülnek és akasztott emberek lógnak a lámpavasakon. Arisztokraták, választékos életű bennszülött polgárok, vénkisasszonyok, papok, apácák és ájtatos nénikék városrésze ez.

Mária lassan haladt, mint aki álmodik, mint akit rejtélműs ösztön hajt. A fal mellett feketébe öltözött, régimódi, görnyedt öregasszonyok tipegtek a jezsuiták temploma felé, kékeres kezükben imakönyv, olvasó. Jó lehet öregnek lenni, túl mindenben, megadással várni a halált?... Nem, tűnődött, egészen mindegy. Mennyivel fiatalabb náluk? Semmivel, igazán semmivel. Ha lefeküldhetne, elaludhatna itt a templom lépcsőin, ahol őszi éjszakákon a koldusok alszanak!

Fáradtan vonszolta magát. Ebben a csüggedt pillanatban egyszerre megérezte, mit jelent: kiinni az utolsó csöppig... Mi segíthet a szenvedésen? Az utolsó csöpp lankadt öröme, a még megalázóbb szenvedés.

Hátha, gondolta tétován. Behúzódott a kapu alá, szemközt

azzal a házzal, ahol Ákos édesanyja lakott. Nekitámaszkodott a hideg falnak, úgy érezte, rögtön összeroskad. Várakozott, pillája le-lecsukódott, néha bágyadtan fölcsilant benne a remény: ezt az utolsó cseppet talán mégse kell kiinnia. Jobb volna elmenni; nem volna boldogítóbb a bizonytalanság? Lehajtotta a fejét. Nem volt ereje mozdulni.

Végtelen negyedórák teltek el. Sötét este lett. Egyszerre föltűnt a kapualjban Ákos. Megállt a lámpa alatt, pénzt vett elő, megszámlálta, újra zsebregyúrta. Átjött arra az oldalra, ahol Mária rejtőzött. Fölnézett és integetett. A ház homlokzatában fölhúzódott az egyik roló, a résen ismerős ősz fej hajolt ki, egy kéz nyúlt ki és visszaintett. Aztán a redőny zajtalanul lecsúszott. Ákos elsietett.

6.

Lenka soha nem érezte igazán a lányának Hildát. Nem értette meg, lágyabb kedélye idegesítette, vidámsága ingerelte. Mária a szövetségese volt, egészen addig a pillanatig, míg Ákos kedvéért el nem hagyta. Hildát mindig rejtett gyanakvással figyelte, nem tartotta elég komolynak. Már a gyermekket is idegennek találta lányos játékaival, babáival, érzelmének könnyű és gyors változásaival; szeretne volna, ha mindenki, aki mellette él, vállalja a család egyetlen nagy föladatát. Hogy mi ez a föladat, nem tudta volna megmondani, ép úgy nem, mint Mária; de mindnyájan érezték, hogy életüket egy hideg, okos törvényhez kell szabniuk, le kell mondaniuk magukról, be kell állniuk a szolgálatba. Hildában az apa gyáva vonakodása öltött testet, többre becsülte a jóleső, haszontalan semmiségeket a munkánál és a fegyelemnél. Közte és az anya között lassan áthághatatlan fal emelkedett.

Mária is a falon túl állt, az anya oldalán. Mióta asszony volt, sokszor eszébejutott a huga és mindig leküzdhetetlen, szégyelt féltékenységgel gondolt rá: Hilda otthon maradt, különbnek bizonyult nála. De ez a féltékenység egyre enyhült; lelkében fölbukkant egy-egy emlék: mikor az anyával a család ügyeiről beszélgettek s ahogy Hilda a szobába lép, hirtelen elhallgatnak, Hilda mond valamit és megütődve egymásra pillantanak; Hilda gimnáziumi élményeit meséli és érdektelen tekintetük, ideges arcjátékuk egyszerre torkára forrasztja a szót; Hilda a konyhában lábatlankodik, idegesen rászólnak és a lány nagy kék szemét befutja a könny... Ezekon a mind jelentősebbé váló emlékeken át a szeretet és szána-kozás különös szálai kezdték Hildához fűzni. Magányában úgy érezte: Hildának meg kell értenie őt, meg kell bocsájtania neki, az egyetlen élőlény, akitől még segítséget várhat, szeretetet viszonzásul az ő hidegségéért. Hildának ugyanolyan jónak kellett lennie hozzá, amilyen rossz ő volt Hildához.

Ákos aznap este, mikor megleste a József-utcai kapualj-

ban, újra elé tette a szokásos heti pénzt. Egy pillanatra föllobbant benne a góg: inkább éhezik, de anyósa segítségét nem fogadja el. Aztán végtelen fáradtság fogta el, Ákos kínos magyarázataira, zavart dadogására gondolt, az új, szánalmas mesékre, amiket majd hirtelenében kitalál, hogy első hazugságát mentse és igazolja. Vagy kereken kivágja az igazat, váltatvon és azt mondja: igen, így van, tégy, amit akarsz? Mária megdöbbenve eszmélt rá: ugyanannyira fél Ákos megszégyenülésétől, mint attól, hogy Ákos elhagyja. Életében először fogadta el a hazugságot, először járult hozzá, hogy a hazugságot folytassák. És ugyanakkor tudta: ezzel az első lépésével egész életét elhatározta, hazugságban kell élnie, cinkosa lett Ákosnak. Gyermekére gondolt, lehajította a fejét, hogy ne lásza férje arcát és eltette a pénzt.

Sokáig nem jött álom a szemére. A férfi már régen aludt. Belebámult a szoba sötétjébe. A hazugságon töprengett: vajjon közelebb került vele Ákoshoz? Úgy érezte: nem. Inkább messzebb: az utolsó ajtót is becsukta maga után, azzal, hogy lelépett mellé, a magányba lépett, sorsa köre ezzel bezárult. Sorra vette a családöt. Gáspár a fronton, elképzelhetetlenül messze, egy másik világban! Anyja? Elképzelhetetlenül messze már ő is, a becsületes élet, a kemény helytállás világában. Lenka biztosan az apa arcába vágta volna a pénzt. És Hilda?...

Soha még ilyen közel nem érezte magához a hugát, mint ezen az éjszakán.

Másnap délelőtt hosszú levelet írt neki. Elmondott mindent, amit elmondhatott: hogy boldogtalan, egyedül van és kegyetlenül csalódott. És hogy gyereket vár, valószerűleg február közepére.

Negyednap csomagot hozott a pósta. Nagyszemű hazai szöllő volt, sütemény és nem romló hideg hűsfélék. Tetején levél, pár kurta sor, megszólítás, aláírás nélkül, csak az írásáról ismerte meg az anyát. „Vigyázz, agyon ne fűzd magad. Amíg lehet, egyél sok zöldet, gyümölcsöt. Agyon ne dolgozd magad. Sokat kell sétálni, két-három órát naponta. És ne fűzd magad.”

A csomag oldalába csúsztatva megtalálta Hilda üzenetét is. Ez se volt hosszabb. „Kelengyére ne legyen gondod, — mondták a lány, omlatag betűkkel írt szavak, — anya előkereste, ami tőlünk maradt, a többit, ami hiányzik, ő veszi. Tudod annakidején sokat odaajándékoztunk Vladárnénak. Hogy vagy? Nagyon sokat gondolok rád és imádkozom érted. Gondolj te is rám, erősen, olyan nehéz... Millió csók, Hildád.”

Meggyorsult szívveréssel olvasta. Tompa szorongás töltötte el. „Olyan nehéz...” De hát mi nehéz! — tépelődött, — miért nem beszél világosabban, az Isten szerelmére! csak nem miattam?...

Megdöbent. Most mondta ki először: lehet, hogy miatta van minden, miatta halt meg az apa, miatta fenyegeti valami

ismeretlen veszedelem Hildát, talán Gáspár is meghalt miatta a fronton... Esztelenül elhagyta a családot, vétkezett az életük fölött álló hatalom ellen, és most jön a bosszú. Tehetetlenül harapdálta a kezét, csupa könny volt a szeme. Leroskadt egy székre, keservesen zokogott. Mindenki jó volt hozzá és ő mindenkit megbántott. Térdreborulva kért volna bocsánatot. De mikorra az ember eljut a bocsánatkérésig, már késő. Már nincs mellette senki, akitől bocsánatot kérjen.

(Folytatjuk.)

Rónay György.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

LEGJOBB A LEHETETLEN. — A lehetetlent hirdetem és dicsőítettem már eleitől fogva. Amikor barátaim kérdezték tőlem: mit tegyünk, hogy a boldogságba jussunk, mint te? — mindenkor ezt válaszoltam: tegyétek meg, amit lehetetlennek vélték, vagy legalább is mindent kövessetek el, hogy valóra váltsátok, amit lehetetlennek vélték. S ha művetek sikerül, ha egyesítitek a lehetetlent a lehetséges-sel, vagy nem, — mindenképpen megtudjátok, hogy e világon, a siralom völgyében, nem a boldogságra születünk. S aki ezt tudja, máris boldog.

Boldog, mert valóban legyőzi a lehetetlent. Megalázzák és üldözik; ha kiáltozna, még inkább üldöznék. De ha nem szól, mégis megérti azt, aki fül nélkül is hall, hiszen a füleket ő teremtette, hát fül nélkül ő ne halaná a ki sem mondható siralmát? S aki a szemünket teremtette, szem nélkül is látja a ki-onthatatlan könnyeinket és a ki-nyomhatatlan betűinket.

A magyar nemzet is ezer esztendeje küzd a lehetetlennel s igen gyakran le is győzte, hiszen már első királyának keze oly erős volt, hogy mind máig ép-ségben megmaradt. Lehetetlen! — mondanák a boldogtalan pogányok, akik sohase tudtak oly keményen megküzdeni a lehetetlennel, mint mi, magyarok. De itt a szent és romolhatatlan kéz, lássátok mind, ti romlandó lelkűek, ti romlott szívűek, kik gyöngék vagytok legyőzni a valódi lehetetlent.

Ti válogattok a lehetetlenben, végbevisztek valami képzelhetetlen galádságot s azt mondjátok, legyőztétek a lehetetlent.

Hajdan az öröm nem a ragadozásból, hanem az adakozásból táplálkozott; az erény nem kér-

kedett, hanem elrejtőzött; a tudomány nem hivalkodott, hanem megalázkodott.

A gőgösök rabszolgaságra adták magukat a foglyokért, s láncokba jobban uralkodtak magukon s szabadabbak voltak, mint bármikor.

Mindez valóban lehetetlen volt, mégis megvalósította a keresztény századokban a kereszt, az önfeláldozás és hőselelkűség iskolája.

De ti, új századok és új évezredek hamis hősei, ti könnyebb lehetetlent kerestek magatoknak.

Ti nem magatokat áldoztatok föl szegény társaitokért, hanem szegény társaitokat magatokért. Az önfeláldozás ragyogó lehetetlenség volt, mégis sokan megtették, de mások fölfeláldozása noha sokszor lehetetlennek látszik, mégse lehetetlen, hanem csak gyáva-ság.

Ti elveszitek azt, ami a másé; ez látszólag ugyancsak lehetetlen és nem is könnyű dolog, de valóban lehetetlen mégis csak az volt, amikor mások odaadták mindazt, ami az övék.

Ez hát a legújabb pogányság, az igazi lehetetlen kikerülése. A keresztény világban a kárhozott gyermekeinek nevezték magukat az emberek, mégis megkísérelték a legnagyobb lehetetlent, hogy Isten közelébe, az égbe jussanak.

A modern pogány világban sokan az üdv gyermekeinek nevezik magukat, mégis kisebb lehetetlennel akarnak birkózni: nem az égbe akarnak kúszni, hanem legfeljebb egy magas hegyre, túrista bakancsban, rövid nadrágban, miközben izzadt arcukat s fakószöke hajukat hő-siesen csapkodja a szél.

Manapság levegőből törhetetlen üveget s e törhetetlen üvegből hegedűt készítenek, tőrőből

angol szövetet, kátrányból tojást, bádogbobozból vaját, vajból ágyút, ágyúból boldogságot, fából vaskarikát.

Mindez, ha sikerül, igazán meglepő, de nem lehetetlen.

Igazságot szerezni a gyöngékeknek, szabadságot az elnyomottaknak, békességet az üldözötteknek, csak egy kis megbecsülést a szegényeknek s valami féket a fölfuvalkodott, önző zsarnokoknak — ez valóban lehetetlen, de méltó vállalkozás, illendő a valódi hősöknek! Ezt a lehetetlent kell megkísérelnünk: küzdenünk kell a legnagyobb lehetetlennel: a kis lehetőségek nagyban csörgölődő csapatját győzzük meg a méltóbb célokról, a méltóbb lehetetlenségekről. Mert érdekes, ha kátrányból tojást tudnak ki-

vonatolni — bár véleményem szerint jobb az eredeti — meglepő, ha — túlszárnyalva a szent zsinatokat és bíbornoki kollégiumokat, keresztény vért, keresztény fajt tudnak produkálni, vagy mi a szószót, de mindez nem elég lehetetlen. Mindez csak képtelenség a tárgyi világban. Ám az örökkévalóság megvalósítja a legnagyobb lehetetlent: eltörli e képtelenségeket a tárgyi világból, mint annyiszor eltörölte, csak legyenek, akik oktassák a bűnöst és bátran pusztítsák a bűnt. Ez a mi lehetetlen feladatunk, *erre* érdemes vállalkozni: farkasból bárányt; de egy farkasból tíz farkast? Ez is valami, ha nem is lehetetlen. De ez már a képzelt hősök dicsősége.

Horváth Béla

K Ö N Y V E K ROVATVEZETŐ RÓNAY GYÖRGY

ÁPRILY LAJOS: A LÁTHATATLAN IRÁS (Erdélyi Szépmíves Céh)

Áprily egyik szép verse a karmesterről szól, aki a mult század elején élt, Napoleont fitymálta és siratta Antoinettet és háborúk fájdalmas diszsonanciái közepett „könnyes dalocskákat” teremtett. Rá is vérrel virradt százada, a kor vadabb hangokat követel és „Az induló piros parázsa — már-már kilobban, mint a vér — de im, karmester-ös varázsa — száz éven át szívemhez ér. — Látom: homályos század-élen — hullám felett a parton áll, — lendül a bot szikár kezében — és halkán Gluckot intonál.” Gluck: ez a név is vallomás; a hanyatló francia klasszicizmus rajongott a rokonszenves muzsikusért s az igazi „görög” színpadi művet várta tőle, az antikvitás imádatának utolsó, szép föllángolásában, artisztikus vágyakban és valami kedves, fehér naivitásban is, Voltaire után, a közelgő forradalom vörhenyes égboltja alatt. Lehetetlen észre nem venni a hasonlóságot Áprily lírája és XVI. Lajos Párizsa közt; a karmester-ös hagyatéka egy egész műveltség s ezzel egy egész magatartás; a „könnyes dalocska” nemcsak érzelmesség, hanem hősiesség, különvalóság is, a fölvilágosult költő arisztokratikus félreállása a tömeggel, a vérrel, az erőszakkal, a „Napoleonnal” szemben; „Gluck” pedig sokkal több, jelentősebb puszta versbe illő névnél: egy mély és nemes rokonság szimbóluma.

*

„Napoleon”: ez a név is szimbolum; háborút, vért jelent, lázadást a magas kultúra, az emberméltóság ellen. Az igazi, érdektelen fölvilágosodás, melynek gyökerei a humanitásba nyúlnak, föltétlenül Antoinette pártjára áll: a háborúval szemben az emberére. Nem propaganda ez, csak ennyi: rohantok a „győzelembe,” elesel s nem marad belőled, „csak egy homályos, bús emlék-alak — s tekinteted egy kis fiú szemében.” Mindössze pár versről van itt szó, de ezek háborús líránk legjavát jelentik, ép őszinte emberiségünkönél fogva. A költő „hullám felett a parton” áll s összeférhetetlennek tartja emberméltóságával, hogy leszálljon, demagógnak, akár lelkesíteni, akár lázítani: „én gyűlöletre nem születtem.” A test eloszlik, a vért türelmesen fölissza a föld, a buta vasat megemésztí a rozsdá, de amit magadban építesz, a tiszta harmónia, örök. A háború megöli az embert, de az ember holtában is legyőzi a háborút.

*

*„Fognak-é majd lelkesülni
Új világok tavaszán
fény-ímádó, büszke szemmel
fent az ember magasán?”*

Az „emberméltóság” a fölvilágosodás kedves szava. Ki kell mondani Áprilyval kapcsolatban is: alig van modern költőnk, kiben ez a gondolat teljesebben élne. Csakhogy önála nem pusztán racionalista értelmezésű, hanem erősen morális is. Az ember az ő szemében valóban a „teremtés koronája”, méltónak kell lenni önmagához, ki kell bontakoznia, az ösztönnel szemben a fegyelem pártjára kell állnia, meg kell teremtenie magában szép és jó harmóniáját, hogy megöröküljön ebben a nyugodt, hősies kalokagathiában, mert „az összhang mindörökké megmarad.” A szép emberségnek ez a morális alapú kultusza választja el Áprilyt félreérthetetlenül Adytól és a Nyugat lírai forradalmától. Az utókor sem individualista szempontból érdeklí: versei nem az ő hírét hirdetik a jövőnek, hanem „az ember dallama” fog harangtisztán kicsendülni belőlük.

*

A líra a „méltó ember” vallomása. Harmonikus megnyilatkozás, de szülője vívódás és fájdalom, mely „a mélyben él.” A költő „magára lázadó Kain”; bányász, ki egyre rejtettebb titkok felé ás fogyó hanggal; harcos ki önmagával birkózik, dárdája öngúny, „vas ellenzője” a fájdalom. Ez a belső hitel ad páratlan méltóságot minden megnyilatkozásának: a vers minden szaváért, minden dobbanásáért az ember nehéz, de fölemelő küzdelme áll helyt, az ember győtrődő szíve felel. Az ember a korban él, tehát a kor vajúdásainak „fáklyafénye” festi a költeményt; de az igazi nemes ember nem merül le, „hullám felett a parton” áll s a koron túlra szól: a vers a

szépség és nemesség, a legmagasabb humanitás átmentője az örökkévalóság számára. A földet előnitheti az ár: ő minden szépséget önmagába mentett és fönnakadva egy új Araráton, kitárja minden kincsét a Napnak.

*

Erdély „titokzatos szó,” benne találta meg a leszakadt magyarság léte értelmét és heroizmusa forrását. Reményik számára talán a táj jelentett ebben többet, Aprily számára a kultúra. Az a fölvilágosodás, amely magatartását jellemzi, a legnemesebb erdélyi hagyomány. A fundamentum ősi s mikor „az újrakezdés vakmerő reményével,” számbaveszi az erőket, olyan nevekre talál, mint Kőrösi Csoma, Csere János és a Bolyaiak. „Nem csak magunk vagyunk”: ez az egész mult él és hat és építi a jövőt. Az „éjkomor szemű,” Európával csökönnyösen, halálsejtelmektől úzve lépést tartó keleti magyarság, melyet őrhelyén „a hűség Krisztus-szege tart,” új tragikus föladat elé került s annak vállalásához újra csak önmagában s hagyományaiban találta meg az erőt. Ennek a neve transzilvanizmus.

Ez az erdélyi sors valahogy rokon a görög hősiességgel. Aprily műveltségének másik nagy forrásvidéke a hellén kultúra. Ez sem halott anyaghalmaz, „tudás”, hanem fölszívott és egyénített élet. Görögös hasonlatai, analógiái és drámája, az Ida-hegyi pásztorok, mind bizonyítják: ezeket a költeményeket csak az írhatta, akiben a görögség nem díszletszerű mitológia, barokkos tudálékosság, hanem élmény, sőt természet, a sorsközösség vérré vált érzése. Harmóniaideálja is rokon a hellén kalokagathiával; s a kor, mely Gluckért lelkesült s amelyből karmester-öse bujdosó zenéjét örökölte, rajongott a görögökért. Erdélyi hagyomány, fölvilágosodás és egyéni természet mögött egyformán hellén egek fénylenek. De nem csak fénylenek, hanem borongnak is: Aprilyban megvan a görögség másik arca, a tragikus, a halálra néző is.

*

A jelen alatt él egy különös másik világ, a mult. Elég egy-egy halvány asszociáció, hogy kapuit fölpattantsa s elővillan, szinte kísértve, ami volt, egy hang, egy pillanat, egy kép; megnyílnak az idő távlatai és az ember megszédül; olyan, mint ha süppedékes talajon járna s egy-egy lépésnél mélyebb rétegekbe merülne alá. „A vén idő” játszik velünk, összecsendíti a multat és jelent. „Míg szállnak, mint a gyors nyarak, — különös, síró madarak.” Ezek a madarak, lassú, könyörtelen vonulásukkal az Idő, a tragikus elmúlás szimbólumai. Az idő ellenség s a sorssal való fegyverszünetben róla is kell szónak lennie: „És a ragadozó Idő — áll, mint az őlyv a levegőben.” Az őszi vadludak is a fejünk fölött félelmes vitorlásként haladó „horgonytalan mulandóságra” emlékeztetik.

Idő és halál rokonok s az időt szimbolizáló madarak lesznek a halál, a fölbomlás éhes tanúi, sőt végrehajtói is: „páncélos, szárnyas ütközetre” szállnak szívedért. „S ha lent eldőlt az ütközet, — felcsapnának széltől kavarva, — s száguldva vinnék holt szíved — a villámtalan zivatarba.”

•

Az idő múlása, melyet madarak húzása, tutajok vonulása jelképez, a végtelenség felé mutat. Általában, aki Áprilyt olvassa, távlatokat érez, a végtelent érzi, pedig maga a „végtelen” szó igen ritkán kerül elé. Van ebben a lírában valami irracionális elem: a szavakkal ki nem fejezhető metafizikus tartalomnak a forma a hordozója. Egy helyütt így írja meg költeménye „életrajzát”: a holdat nézte s a „magasságok szikrázó zenéje — elhullatott egy hangulatmagot.” Vers lett belőle, nosztalgias vers: rádióhullámon bejárta a tért s visszaszállt a csillagokba. Ez a pár sor jellemző. „Magasságok szikrázó zenéje” zeng minden sorában, finom, anyagfölkötti muzsika, mely szárnyat ad a szónak, „nosztalgiaiássá,” végtelen felé lendülővé teszi költeményeit. Szálló jambusai elfinomult, elégikus dallamában egy új, nemes spirituális sóvárgás nyilatkozik meg.

•

A Láthatatlan írás ezen a képen nem változtat semmit. Új hang talán az Erdélyből elszakadt költő honvágya, az erdélyi erdők messziről, emlékeken át csillanó őszi rozsdavöröse, a mégis-helytállás kicsit sztoikus hangolt vallomása. De a forma a régi, és ritmusa, lendülete mintha lankadtabb volna, megadóbb és olykor színtelenebb is. De egészében a régi színvonal, — nemes és mindig tartott nivó, egy érett, hangját, lehetőségeit ismerő mester alkotása. S egy-egy tétován csendülő rímekben, egy-egy utánozhatatlan sorban megcsap a Rasmusen hajóján hűvösen tiszta hangulata, a Falusi elégia kristályos bánata és az Idahegyi pásztorok komor nagysága.

Rónay György

BRISITS FRIGYES: A XIX.-IK SZÁZAD ELSŐ FELE. (Szent István-Társulat kiadása.) Már egy futólagos pillantás a fejezet-címekre (Új magyarság felé, A felvilágosult és szép magyar stb.) elárulja, hogy az irodalomtörténetírás új utjait járja kitűnő könyvében a szerző. Nemannyira az írók műveiről számol be, hanem az irodalmat mint egészet nézi, az irodalmat mint organiz-

must, elvek és eszmék kialakulását, fejlődését, sorsát, e félszázad irodalmának életét, az egyes írókat pedig, mint ennek az életnek különböző színét, alakját, hordozóját és továbbfejlesztőjét. Bizonyos, hogy ez az irodalomszemlélet az olvasó részéről már feltételez némi tájékozottságot, számol azzal, hogy nem adja az irodalmi művek teljes képét, de igen az irodalom életét. Szem-

pontjai újak. Szellemtörténet? Nem, legalább is nem csak az. További fejlődés ez már a szellemtörténetnél: talán a — nem egészen helyesen — pozitívistának nevezett irányzat (az utolsó adatig kiterjedő gondos lelkiismeretessége emlékeztet rá) és a szellemtörténeti módszerek szerencsés szintéziséből fakadó, az említett két eszmeáramlat értéke- sebb szempontjait magába foglaló új irodalomszemlélet van kialakulóban. Itt az író újra elfoglalja az őt megillető helyét, nemcsak mint a korszellem vetülete fontos, de önmagában is.

Az új magyarság felé Besenyei mutatja az utat. („Irodalmunkban ő jelenti az első vívődő, megvasadt lelkű magyar típusát.”) A felvilágosult és szép magyar Kazinczy Ferenc, aki három feladat megoldása előtt áll: irodalomesztétikai kultúra, felvilágosultság és európai magyarság. Brisits a *littertört* (egy- magában író, költő, nyelvész, szerkesztő, kritikus, nyilvános- ság-teremtő, agitátor) látja benne, nem pusztán az agitátort, de nem is a diktátort, hiszen csak ez a tény teljesült rajta: „Minden esztétikai ítélet egyetemes törvényszerűség igényével jelentke- zik s erre törekszik.” E félszázad legnagyobb részében Kazin- czy jelentősége igen számottevő, természetesen tehát, hogy a súlyo- sabb egyéniségeket a vele való kapcsolatukban is bemutatja a kiváló irodalomtörténetíró. A szerző mély elméjére vall egye- bek közt az is, hogy még ilyen eléggé „feldolgozott” írónál is tud újat nyújtani. A nemzeti ha- gyomány és irodalmi nacionaliz- mus előtörésének egyik kezdete Kölcsey, legkövetkezetesebb és leglelkesebb bajnoka pedig Kis- faludy Sándor, az első költő, aki nem társainak esztétikai bírálata, hanem a közönség számára ír. „Nemzeti szeretetében” azonban még nincs benne az egész ma- gyarság. Irodalmunk első polgá- ra: Kisfaludy Károly. A klasszi-

cizmus utolsó igazi költője Ber- zsenyi, Kazinczy és Kisfaludy Sándor világát köti össze. — Megtörténik az első nemzedék- váltás, ennek legnagyobb alakja Vörösmarty Mihály, a ro- mantikus egész magyar, egymaga a tizenkilencedik század első fe- lének irodalmi egésze és teljes- sége, aki oly közel áll ma hoz- zánk, mint még soha. Szózatában megalkotja a haza fogalmát, Széchenyi Magyarországnak him- nusza ez a költemény. Vörösmarty a legnagyobb magyar nyelvzseni, „a fakult színek és elkopott han- gok idején a hangok és színek fejedelme.” Nem lett folytatása, „magára maradt, szent titok lett. A zseni beethoveni fájdalma a maga ihlete romjain. Ennek a szimbóluma A vén cigány, aki a magyar költészetnek ugyanazon az útján ül, mint az öreg Toldi. Két világ, két befejezés.” Az iro- dalom által felnevelt nacionaliz- mus eszméje akkor kapott át- ható erőt, amikor politikai ihlet- té lett. Ez Széchenyi, Kossuth, Eötvös eredménye. A lírai egyé- niség teljességét, a lírai költé- szet realizmusát, egész reform- ját Petőfi hozta meg, aki „megta- nított az életnek s mindennek szeretetére, ami abban igazán emberi, nemes és boldogító... Az élet kincse, szépsége és tel- sége... Talán ő az első költő nálunk, aki megértette, hogy a vers nemcsak az életnek egy megszépített pillanata, hangulati megoldása, hanem egy az élet- tel... Az élet hangzik be rajta... Logikus volt, hogy ellobbant. Így szeretni az életet csak a halállal, az ő halálával lehet igazán.”

Katolikus irodalomtörténet. Ha valaki rőffel méri az irodalmat, talán megütődik, hogy a papne- velőintézetek irodalmi társaságai- ról, a vallási literatura kialakul- ásáról, a vallásos líra életképé- ről hosszú lapokon számol be, ugyanakkor nagy írónk kisebb terjedelmet kapnak. Eloszik a- zokban aggodalma, ha tüzetesen belemélyed a könyvbe, mert lát-

ni fogja: nem az értékítélet kapott más szempontokat és más tartalmat, hanem csak az érdeklődés köre tágult a katolicizmus irányában. Szükséges volt, hogy végre összefoglaló képet kapjunk a „széplelkű fiatal egyháziak“, a kispapok irodalmi tevékenységéről, vallási folyóiratairól, vallási literatúránk kialakulásáról, vallásos líránk fejlődéséről, mely akkor: „áhitat-líra, zárandok-költészet! Úgy emelkedik a föld, az élet fölé, mint az orgonabugás remegő hangfodra a magasságok irányába.“ Brisits hívja fel először figyelmünket Pajer Antal igazi jelentőségére, akit Tárkányi és Mindszenty mindezeideig elhomályosítottak, „pedig mint költő talán ő volt a legnagyobb“ közülük. Az volt a válaszos költészet számára, ami Petőfi a magyar lírának. Jól esik hallanunk Kubriczky Endréről, hogy „ő az első, akinek irodalomelmélete van, még pedig olyan, amely ma is használható szempontokat nyújt.“ Vizsgálja a szerző a katolicizmus társadalmi és irodalmi helyzetét, hatott-e az egyes irodalmi irányokra, milyen volt írónk viszonya a valláshoz, főleg a katolicizmushoz. A tudós pártatlanságát és tárgyilagosságát azonban mindvégig megőrzi értékeléseiben, nincs benne semmi elfogultság, egyoldalúság.

Külön ki kell emelnünk, hogy milyen remek írói jellemzéseket — egykorú szóval: literatúrai mellyképeket — kapunk irodalmunk egyes nagyságairól. Legkitűnőbbek talán a Kazinczyról, Vörösmartyról és Petőfiről írtak. Ezekkel — Kazinczyval szólva — „literatúránk és korunk kevélykedhetik“, irodalomtörténünk „soha nem fog arra a főgrádiására fellépni, amelyben azokat csudálás nélkül olvassák.“ Már ismert pazarpompájú irás-készsége — az idézett helyek is részben erre szándékolnak mutatni — ebben a könyvben is teljes erejében bontakozik ki előttünk. Vannak lapjai, megállapí-

tásai, jellemzése, melyek valóban remekei irodalomtörténet-írásunknak. Brisits Frigyes a magyar katolicizmus egyik büszkesége, új könyve pedig a magyar irodalomtörténetírás legértékesebb termékei közt kér helyet.

Zimándi Pius.

NÉMETH LÁSZLÓ: ALSÓVÁROSI BUCSÚ. (Franklin.) Jó Péter a békeévek küszöbéről lendül a háborúba. Nem a nagy világgésbe — az itt valahol csak a láthatár peremén vöröslök — hanem a férfiváérés küzdelmeibe s abba a harcba, amelyet a parasztyerek vív, látszólag az „úri“ jelzőért, valójában egy szebb, de semmi-kép sem igazabb, egy gazdagabb, de semmivel sem jobb életformáért. S a győzelme? Szegény Jó Péternek alig akad ideje, hogy a tülekedésben rágondoljon, — bizony: önlegyőzést annak a neve. Lehet-e másként? Az úrrávédlés nemcsak epidermis dolga: a lelke vonaglik alatta. Jó Péter lelke vagy az íróé: egyre megy.

A levegő, amelyben hol tiszta és mély lélezgethez jut, hol megfulladozik, egy kisváros és egy falu levegője. Zsúfolva van alakokkal. Egy-egy jelzővel megörökíthető típus valamennyi. Remekül rajzolt figurák, akik az esszéi Németh Lászlót idézgetik. Ennyi jelentősebb és jelentéktlenebb ember, ennyi különböző gondolatot, szándékot, vágyat hordozó kisvárosi alak megelevenítésével nemigen írtak nálunk a kisvárosról hitelesebb, tárgyilagossabb rajzot. Ez a milieu-kép néha még a főhősre is árnyékot vet. Talán a legérdekesebb és egyes részleteiben legmaradandóbban él bennünk tovább. Boros Ádám és Jób Arzén tanár úr vagy az únottan pillogó, hímre-éhes Moldvainé, az elesett férjét hazaváró házmesterné, a Dosztojevszkij-t olvasó kaszíróné és az egyszerű nőiességével megejtő Panni, Jó Péter első szeretője: valamennyien a sokféle-kép érzékel-

hető, felszívható kisváros életének eleven emlékei.

Az *Alsóvárosi búcsú* főhőse, a kamasz Jó Péter egy kicsit el is veszik ebben a sokadalomban. Túlságosan is szemléltőjévé szegődik a kisvárosi életnek. Beletemetkezik a tankönyveibe, tudomásul vesz és hallgat. Harcai belső, lelki vívódások, amelyekkel mindig valamelyest kívül áll, elhúzódik a körülötte hullámzó eseményektől. A könyvek teszik-e vagy a benne ébredező egyéniség, de Jó Péter egyre elméletibb és elvontabb világban barangol. Németh László mintha szándékosan farragna a *Kocsik szeptemberben* regény-hőséből — mert hiszen ez a regény annak folytatása — essay-alakot. S ha a szerző szemével nézem, talán meg is tudom ezt érteni. Az egész kompozíciónak csak egy közbeeső fejezetét alkotja ez a két kötet. Jó Péter életében a fölkészülés az úrrá nevelés, az önművelés korszakát jelenti. A betűknek és a könyveknek majdnem olyan fontos szerepük van a belső kialakításában, mint az érzelmek iskolájának. Egy Jó Péter számára az élet nem kamaszcsinnyek és kalandok halmozása. A tudásszomj hajtja. Az alulról feltörekvő emberre legalább is kétszeres súlylyal nehezedik a felelősségérzés és annak minden komolysága. Tudatosabb benne az életrekészülődés, mint például Zoltiban, az úrfinak született unokaöccsben. Péter a gyerekszobát is a tudásával akarja pótolni.

Amikor Jó Péter kamaszéveinek történetét még csak kóstolgattam, alig tudtam legyűrni magamban a szociográfiai tanulmányok felkísértő ízét. Nem kirívóan, inkább csak a sorok között, de van belőlük valami a regényben. Később már kevésbé zavar, inkább úgy érezzük, hogy távlatot nyit és mélyíti a regény is megírja. Jó Péter élete csak így bontakozik ki a maga valóságában, csak így látunk bele igazi

arcába. S ne feledjük el, hogy ez a regény egy kicsit álarc is: önéletrajzot takar.

Az egyetlen talán, amivel nehezen békül össze az ember Németh László új regényében: a stílusa. A regény hangját, színét, hangulatát erősen lefojtják a túlságosan tömör, gondolkoztató mondatok. Sokszor hiányzik belőlük a lüktető ritmus, mesterkéltek és modorosak. Nem tárnak ki, nem kínálják oda a belőlük feltörő érzést és gondolatot. Az essay-író Németh László fűszeres szavaiból csak itt-ott csillan meg valami. Igaz, hogy amott talán még forrongó volt ez a stílus, itt higgadtabb, de nehékesebb s mintha fénytelenebb is volna. A komoly élményt jelentő téma mellett hiányzik az a stílusélmény, amelyet joggal elvárnánk Németh László regényétől.

Varjas Béla.

LIN YUTANG: MI KINAIK. Fordította Benedek Marcell. (Révai.) A technika valószínűtlenül lecsökkentette a földrajzi távolságokat. A térkép összezsugorodott, esztendőök helyett légi órákban beszélünk, világrészekben gondolkodunk. De vajjon csökkent-e a távolság ember és ember, nemzet és nemzet között? Mit tudunk egymásról? Jobban ismerjük egymást, mióta közeli szomszédok lettünk valamennyien? Cívakodni mindenestre olyan jól megtanultunk, akár egy pesti bérház lakói. S alighanem ugyanazon okból, mint ők: nem ismerjük egymást. Egész tudásunk csak napihír, utazási reklám és politika. Újabbban nemzeteket jelölünk meg egyetlen politikai fogalommal, melynek igazi tartalmát is alig ismerjük. S a mögötte élő, dolgozó, a történelem hétköznapijait morzsolgató *emberről* nem tudunk semmit. A nemzetek békésebb atmoszférára után sóvárogunk, telve vannak jószándékkal és a kölcsönös megbékélés vágyával, de békés lég-

kör csak megértés útján jöhet létre. Ezt a megértést munkálja Lin Yutang bölcs s ragyogóan elmés könyve. Alig van ma Kínának, a Bölcs Öregnek, nála hivatottabb tolmácsa. Lin Yutang, a „mosolygó bölcs“, valóban a szív dobbanásával érzi s a lélek szemével látja népét. A legnagyobb tárgyilagossággal s a legmélyebb szeretettel szól róla. Hibáit nem titkolja, erőit nem túlozza. Nem történelmet ír, nem is szociológiát, tartózkodik a néprajzi leírásoktól. De a kínai ember lelkét, jellemét, életideáljait, tudományának, ősi kultúrájának és analfabetizmusának titkát, szerelmét és vallását a lábelkötéstől a taoizmusig, egész életét és szellemiségét igyekszik megmagyarázni. Bármiről ír, célja sohasem tudományos cél, megkevesebbé politikai. Mindig az embert, az ismeretlen vagy félreismert kínai embert magyarázza, férfiak gondját és asszonyok sírását, mert — mint ő maga mondja — csakis ezekből ismerhetünk meg igazán egy nemzetet.

Könyve két részre tagozódik. Az elsőben a kínai emberrel, a másodikban a kínai léttel, annak lelki és szellemi produktumaival foglalkozik. Mindkét részt prológussal vezet be s e prológusok önmagukban is mesterművek. A bíráló kénytelen tartózkodni az idézetektől, mert fél, ha egyszer belefogna, legszívesebben az egész könyvet idemásolná. Lin Yutang könyve élmény lesz mindazok számára, akik hisznek még az emberi szellem átütő erejében s akik elég tárgyilagosa ahhoz, hogy elvonatkoztatassák az embert a róla alkotott politikai tévképzetektől. Akik nem az okos emberi véleményekben, hanem az igazságban bíznak. S akiben megvan még az az egyszerű, józan ész, amely közmondásos volt a régi Kínában, de ami — Ling Yutang szerint — világszerte olyan ritka dologgá vált manapság.

Dicséret illeti meg a kiadót a könyv művészi szépségű kiállításáért, valamint Benedek Marcellt az élvezetes fordításért.

Déchy Liane.

DAPHNE DU MAURIER: A MANDERLEY-HÁZ ASSZONYA. Fordította Ruzicska Mária. (Singer és Wolfner.) Akik megcsömörlöttek az akcióban szegény analitikus regényektől, bőséges kárpótlást találnak ebben az angol társadalmi regényben. Bővérű mese keretében tárul fel az angol felső tízezrek élete. A kép, melyet az író nő jóvoltából e kiváltságos osztálynak a formások merev és nyugós páncélzata mögött lappangó válságáról kapunk, tagadhatatlanul érdekesítő s az ügyes mesészöveg még fokozza a hatást. Az olvasó, aki nem szereti, ha az író munkára fogja őt, meggondolkoztatja, állásfoglalásra kényszeríti, simán bekapja majd a horgot s észre sem veszi, hogy az izgalmas történések csalétké csupán arra való, hogy eltérítse figyelmét a mélyebben rejlő hibáktól, a lélektani gixerektől és logikai bukfencektől, melyek e testes könyvet alapjaiban veszélyeztetik. Du Maurier nagy-szerűen ért a szükséges légkör megteremtéséhez, művészi finomsággal varázsolja elénk a Manderley-i kastély s általában az angol táj s a vidéki élet sajátos légkörét. Pontos és következetes jellemrajzot ad hősnőjéről, a második feleségről, e gyermekien félnék, vergődő asszonyról, akit napjában százszor is megsebez a láthatatlan múlt, a halott első feleség szüntelen érezhető, gyötrelmes emléke. A férfi lelkét azonban nem ismeri. A rokonszenvesnek rajzolt férj alakja képtelen papiros-figura Róla a regény végefelé derül csak ki, hogy voltaképpen első feleségének — gyilkosa. S mily körültekintő, hidegvérű gyilkos! Ez már nem minősíthető holmi

kis félrecsúszásnak, melyet egy kevésbé kényes ítéletű társadalom talán szankcionál. A társadalmi morál szemhunyó és tágítható. Sok mindent nem vesz tudomásul, vagy rövid neheztelés után elfeled. Csak a külsőségek ellen vétőket bélyegzi meg, de azokat aztán ritka kíméletlenséggel. A gyilkosság azonban, bármi legyen is indokolása, nem sorolható a társadalmi elsiklások közé. Du Maurier hősnéek tettét ilyen „szerencsétlen melléfogással” jelentékteleníti, egyszerű botlásá, kellemetlen esetté, mely könnyen végzetessé válhatott volna. Ez a beállítás nemcsak erkölcsileg elfogadhatatlan, de lélektani szempontból is súlyos tévedés. Nem hisszük, hogy a konzervatív angol Castle-ok világában, műkincsek és tradíciók közt nevelkedett s a regényben is puritánnak rajzolt emberek között akadna, aki oly megfontolt nyugalommal eszközölné hűtlen felesége meggyilkolását, mint egy cipővásárlást a Bond Street-en vagy egy játszma biliárdot megszokott klubjában. Ha az író Maxím-ot, a gyilkos férjet tompult idegzetű, köznyös bűnözőnek állítaná be, azt mondanám, mesteri rajzát adta e felelőtlen, degenerált típusnak. De a regény Maxím-ja nem bűnöző, ellenkezőleg, valami elfacsarodott romantika gáncsnélküli lovagja. Közönye nem elvetemültség, hanem a jellemrajz logikátlanága. Rokonszenves lényéhez sehogyan sem illik az a mód, ahogyan szerencsétlen házasságának végét vet, s még kevésbé az a körmönfont, jól kitéveszti a kontinens tájékozatlan nek jogi következményei alól kibúvik. A lelkifurdalást egyáltalán nem ismeri. Vajjon az író megijedt témájának váratlan súlyától? S inkább visszakanyarodott a romantikának ama veszedelmes válfajához, mely nem a szárnyaló képzelet szülötte, hanem az irodalmi lustaságé? Az író felelőtlen. Ezzel a hamis

beállítással veszedelmesen megtéveszti a kontinens tájékozatlan olvasóit, akik talán csakugyan elhiszik majd Du Maurier regénye alapján, hogy az angol jogászvilág csupa bosszantóan együgyű és részrehajló emberekből áll, akik az előkelő gyilkosokat általában futni hagyják. Ez a felelőtlenesség annál súlyosabb, mert Du Maurier tehetséges, és mindvégig irodalmi eszközökkel dolgozik. Nem Maxím, e képtelen regényhős: az író volt az, aki nem merete vállalni problémájának lélektani következményeit.

Korunknak, sajnos, úgyis legjellemzőbb tünete a lelkiismereti felelőtlenység. Ezt a felelőtleniséget irodalmi eszközökkel felmagasztosítani legalább akkor a bűn, mint a felelősséget irodalmiatlan eszközökkel világgá kiabálni.

Déchy Liane.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: A FÖLD KÖDÉBEN (Singer és Wolfner.) Regény? keretes elbeszélés? az *Anyának* lelki keresztmetszete? líra? Meghat, érdeket keltő eseményt is ad, itt-ott drámaivá feszül, de valami mégis nagyon hiányzik belőle. Nagyon sok és nagyon kevés egyszerre. Az anyák és a lányok megkönnyezik a szegény Rozálka kálváriás életét; mert az anyák szomorú-szép emlékeikre gondolnak vissza. Ezek a sorok minden anyának lepecsételt titkait patantják fel. És könnyezni kezdenek a lányok is: ez lesz a sorunk...

1. *Igy látják a nők:* Kosáryné Réz Lola a nők írója, a sokrétű és komplex női lélek búvárlója. Új könyvével eleven rétegek mélyéig nyúl le, meghatóan és átéléssel. Egy-egy sejtetés lopódzik bele a meleg és véres leírások közé, egy-egy megjegyzés, mely csak az asszonyok értőbb és érzőbb szívéhez szól. Asszonyok, lányok, olvassátok ezt a könyvet, mert élmény és enyhülés.

2. Szól a kritikus és kérdez: A könyv valóban meghat, ősztlönös merészségeivel, cikornyátlan lírájával. Még a henyéségek is megbocsáthatók. De: hol van az a súly, mely a csorduló líra rétegei alá húzza le az elmélyedő lelkeket? Hol az a tárgyi indíték, mely személyi ügynél többé tenné az egész könyvet? Miért válik helyenként ércessé a nyelv, mikor a víziók ködös és elomló súlytalanságát akarja érzékeltetni? És miért *ilyen* bántóan olvad össze a valóság és a képzeleti játék? Néha az az ember érzése, mintha valami sűrű, víziós ködben belebotlanék egy gomomba sziklába. Vagy érdem ez? Művészetnek tudjuk-e be, ha az íróndó beleaplikálja a képzeletbe a valóságot és a valóság világának a hitelességét a képzelet felőlően játékaival csorbítja meg? A részletek: költészet. Az egész:?

De a könyvben mindig van valami érték: egy finom asszony-szív áradó melegsége és eszméltető bölcsesége.

Baráth Ferenc

A BREVIARIUM HIMNUSZAI. Az Anyaszentegyház középkori himnuszai a Teremtő és a teremtmény közti távolságot akarják áthidalni, a mennyei világot emberi szavakkal megközelíteni s a lélek legmélyebb kincseit bányásszák elő, hogy ragyogó keretbe ötvözve maradandó értékeivé váljanak az Istenhez forduló hívőknek. A sorok szinte lehelik magukból azt a légkört, melyben születtek, a kereszténység korai századainak misztikus világát, mikor Isten az ember számára valóban központ volt, mikor a mindennapi élet a liturgia szerint igazodott s amikor a legnagyobb dicsőségnek azt ismerték el, ha egy hívő élet-szentségét vértanúság koronázta.

A himnuszok eredeti szerzői közül a legtöbb vitás, igen sokan belőlük homályba veszttek s érdemüknek már csak Isten a tudója. A följegyzettek között azonban ragyogó nevek vannak: olyanoké, akik valóságos védőbástyái voltak az egyház tanainak, mint Szent Ambrus, Nagy Szent Gergely, Aquinói Szent Tamás és mások. Ők formálták a magány és visszavonultság óráiban a maguk és a hívők áhitatát himuszokká, költői ihletük és lángoló tehetségük csodálatos eszközeivel.

A himnuszok azonban az Egyház örök nyelvén, latinul íródtak s így a magyar közönség nagyrésze nyelvi okokból nem férhetett hozzájuk. Ezen akart segíteni a Szalézi Művek, amikor népszerű, olcsó kiadásban és mégis elsőrendű fordításban közrebocsátott két kis kötetet, „A Breviárium Himnuszai” címen. Fordításukkal Szirmai Borbálát bízta meg, aki nemcsak különleges interpretáló készséggel rendelkezik, hanem teljesen átérezte azt a nagy feladatot, mely e megbizatással rá hárult. A szakértők minden elismerésére számot tarthat, mert a középkor szellemiségének eme kincseit nem volt könnyű dolog nyelvünk szűkebb keretein belül úgy visszaadni, hogy az ne csupán csorbítatlan műfordítás legyen, hanem azt a megmagyarázhatatlan lenyűgöző erőt és mély áhitatot is kiáraszsa, mely ezeknek a himnuszoknak fő-jellegzetessége.

Ilyen tolmácsolásban a himnuszok a ma nyugtalan és agyonhajszolt emberének is azt fogják jelenteni, amit a középkor hívőinek jelentettek: a költői szépségű külső formán keresztül a földhöztapadt ember közelebb jut az égiekhez.

72. jótékonycélú m. kir. állami sorsjáték

Főnyeremény 40.000 aranypengő

19.600 nyeremény 288.000 pengő értékben!

NYEREMÉNYEK:

20.000 ar. P.

10.000 ar. P.

2-szer 5.000 ar. P. 4-szer 2.500 ar. P.

6-szor 2.000 ar. P. 22-szer 1.000 ar. P.

és még számos nagyobb és kisebb nyere-
mény, melyeket mind készpénzben fizetnek ki

Húzás június 6-án

SORSJEGYÁRAK:

egész : ar. P 6'—

fél : ar. P 3'—

**A nyeremények számát és összegét a
multhoz képest emeltük.**

Kapható minden osztálysorsjegyfóárusítónál valamint az összes
dohánytözsdekben. Postai rendeléseket a pénz előzetes beküldése
után azonnal teljesít a székesfővárosi m. kir. Pénzügyigazgatóság,
Budapest, V., Szalay-utca 10.

A székesfővárosi m. kir. Pénzügyigazgatóság felkéri az igen tisztelt
közönséget, hogy aki a címére küldött állami sorsjegyet megtartja,
annak árát a postatakarékpénztári befizetési lap felhasználásával
egyenlítsse ki. Aki a sorsjegyet nem kívánja megtartani, szívesked-
jék azt a mellékelt portómentes válaszboríték felhasználásával visz-
szaküldeni oda, ahonnét érkezett. Az államsorsjáték jótékony célt
szolgál, s aki a megtartani nem kívánt sorsjegyet nem küldi vissza,
a jótékony célt károsítja meg. A sorsjegyek visszaküldése díjtalan.

Teljesen zajtalanul dolgozik
az új rendszerű

CONTINENTAL-SILENTA

I R Ó G É P !

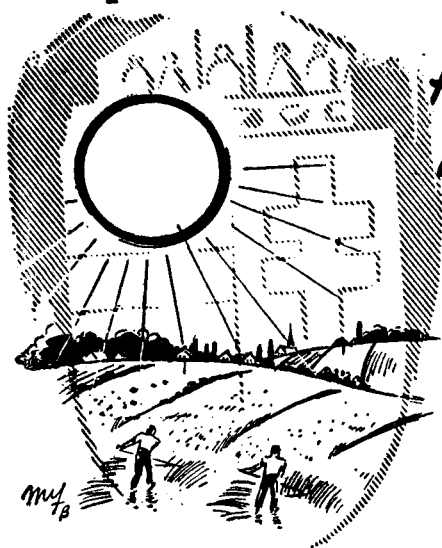
Az írógéptechnika csodája!

Kérje díjtalan bemutatását a vezéreképviselőtől:

GOÛ ÉS KOVALSZKY

Budapest, V., Nádor-u. 11.

Felélős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.

*A magyar nap tüze,
a magyar föld ereje*

*érleli a cikóriát és a
malátaárpát, melyből
a magyar **Franck** Kávé-
pótlék és a **Kneipp** maláta-
Kávé készül!*

IKHA

**NEMZETKÖZI KATHOLIKUS UTAZÁSI
ÉS IDEGENFORGALMI EGYESÜLET**

IV. KRISZTUS KIRÁLY KONGRESSZUS

Ljubliana, 1939 július 25—30

Részvételre való bejelentést elfogad, valamint
útbaigazítást szolgáltató a Nemzetközi Katho-
likus Utazási és Forgalmi Egyesület Titkársága
Budapest, II., Fő-u. 20. Telefon: 15-48-23.

vitéz **FEHÉR XAVÉR** MENETJEGY ÉS UTAZÁSI IRODA,
AZ „IKHA” MAGYARORSZÁGI TITKÁRSÁGA